

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри

_____ О. П. Степанов
«_____» _____ 2021р.

Кваліфікаційна робота **(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Роль транснаціональних корпорацій в економічному розвитку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій»

Виконавець: Штиль Тетяна Валеріївна, група МЕВ-401

(підпис виконавця)

Керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри
міжнародних економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Степанов Олександр Петрович

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Набок Інна Іванівна

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Степанов О.П.

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Штиль Тетяна Валеріївна

1. Тема роботи «Вплив транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій» затверджена наказом ректора «05» квітня 2021 р. №557/ст.
2. Термін виконання роботи: з 03 травня 2021 року по 20 червня 2021 року.
3. Вихідні дані до роботи: праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем обґрунтування впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій, публікації міжнародних економічних організацій, асоціацій, рейтингових агентств, офіційні сайти Інтернету.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретико-методологічні засади дослідження впливу тнк на економіку країн світу в умовах глобалізації, аналіз впливу тнк на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій, обґрунтування особливостей впливу тнк на економіку України в умовах сучасних глобальних трансформацій
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 10 таблиць, 10 рисунків та 2 додатки.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 24 слайди.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	29.03.2021	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	29.04.2021	Виконано
3.	Розкрити теоретико-методологічні засади дослідження впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах глобалізації	03.05.2021 – 10.05.2021	Виконано
4.	Проаналізувати вплив транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій	11.05.2021 – 17.05.2021	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати особливості впливу транснаціональних корпорацій на економіку України в умовах сучасних глобальних трансформацій	18.05.2021 – 24.05.2021	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2021 – 27.05.2021	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційної роботу та пройти перевірку на плагіат	28.05.2021	Виконано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	07.06.2021	Виконано
9.	Передати кваліфікаційної роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	04.06.2021	Виконано
10.	Передати кваліфікаційної роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	07.06.2021	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 20 » квітня 2021р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис керівника)

Степанов О.П

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис випускника)

Штиль Т.В

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Роль транснаціональних корпорацій в економічному розвитку країн світу, в умовах сучасних глобальних трансформацій»: 92 сторінки, 10 таблиць, 10 рисунків, 85 літературних джерел, 2 додатки.

Перелік ключових слів (словосполучень): ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ТНК, ЕКОНОМІКА, НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ, ВІТЧИЗНЯНИЙ РИНОК, ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.

Об'єктом дослідження є систематизація впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Предметом дослідження є комплекс організаційних, економічних та перспективних аспектів обґрунтування впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Методи дослідження: системний підхід, метод порівняльного аналізу, статистичного спостереження, графоаналітичний метод та прогнозування.

Отримані результати та їх новизна. На основі поглибленого розуміння специфіки ТНК та їхнього впливу на конкурентне середовище національної економіки розроблено перспективи розвитку транснаціональних корпорацій світу в умовах сучасних глобальних трансформацій. Наукова новизна одержаних результатів.

Значущість виконаної роботи та висновки. Практичну спрямованість отриманих результатів дипломної роботи підтверджено доведенням її основних теоретико-методологічних положень до рівня науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій прикладного характеру, що використовуються в діяльності центральних органів державної влади України.

Рекомендації щодо використання ресурсів. Теоретичні положення та практичні рекомендації щодо масштабів інтенсивності, секторальної спрямованості впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу можуть бути використанні для впровадження сталого розвитку транснаціональних корпорацій України в умовах сучасних глобальних трансформацій.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТНК НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН СВІТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	9
1.1.Сутність, особливості функціонування та етапи розвитку транснаціональних корпорацій у світі.....	9
1.2.Фактори впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасної глобалізації.....	23
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТНК НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН СВІТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	30
2.1. Оцінка показників діяльності транснаціональних корпорацій у світі.....	30
2.2. Основні фактори впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу.....	37
2.3. Аналіз концепції сталого розвитку транснаціональних корпорацій світу в умовах глобалізації.....	50
РОЗДІЛ 3	
ОБГРУНТУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ТНК НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	62
3.1. Особливості розвитку транснаціональних корпорацій України в контексті глобалізаційних процесів.....	62
3.2. Шляхи впровадження сталого розвитку транснаціональних корпорацій України в умовах сучасних глобальних трансформацій.....	70
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми. В рамках стрімкого розвитку процесів глобалізації у всьому світовому економічному просторі, найважливішою тенденцією цього процесу є розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК). Використовуючи переваги глобальної економіки, на сучасному етапі все більшу кількість корпорацій прагне завоювати або не упустити довіру конкретних локальних ринків. Незважаючи на те, що в умовах глобалізації загальносвітовий ринок відіграє за єдиними правилами, особливості локальних ринків при цьому тільки посилюються, і ТНК стикаються з особливостями умов господарювання в рамках національних економік. Уряди приймаючих країн часто використовують заходи протекціонізму для захисту національних виробників, споживачі в усьому світі до сих пір прив'язані до своїх національних традицій і звичок, що безпосередньо впливає на формування споживчих переваг в залежності від конкретного локального ринку. Особливо гостро відчутними стають і відмінності в політичній і економічній стабільності держав, нормативно-правових системах, усталених «правил гри» при організації та веденні бізнесу. Такі локальні бар'єри, незважаючи на впливовість і масштаб економічної сили ТНК, створюють необхідність у формуванні або постійному вдосконаленні комбінованої стратегії розвитку діяльності корпорацій, яка буде охоплювати не тільки використання переваг глобальної економіки, але і особливості локальних ринків. При цьому реалізація таких стратегій вимагає від ТНК значних коштів і зусиль, і часто є причиною відмови від процесу освоєння досить привабливих локальних ринків, які самі ж потребують залучення інвестицій великого масштабу. Приймаючі країни забезпечують значні переваги в розвитку національної економіки, а саме за допомогою проникнення світових досягнень науково-технічного прогресу в національну економіку, забезпечення зайнятості населення, залучення локальних суб'єктів господарювання в міжнародний поділ праці, модернізації промислових секторів тощо. Тому успішне функціонування ТНК в рамках локального ринку знаходиться в інтересах не тільки самих корпорацій, але і в інтересах національних

економік, в тому числі економіки України. Однак ситуація, специфіка і особливості умов господарювання національної економіки в певній мірі обмежують можливості діяльності ТНК і зумовлює пошук стратегій їх адаптації до умов вітчизняного ринку. Нестабільна економічна і політична ситуація в Україні ще більш підсилює актуальність теми дослідження, що має як теоретичну, так і практичну значимість для використання корпораціями і національною економікою взаємних переваг від успішної локалізації ТНК на вітчизняному ринку.

В економічній науці обґрунтування впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій досліджували такі вчені як: Т. В. Акімова, Б. М. Андрушків, Л. Л. Антонюк, Н. В. Безрукова, П. Ю. Беленький, І. М. Гончаренко, А.П. Градов, Г. М. Калетнік, Д. Б. Климов, В. М. Кочетков, В. Д. Лагутін, А. А. Меліхов, А. Ю. Нижник, І. Б. Сорока, Н. Л. Станько, Д. В. Стасенко, Н. П. Теслюк, Ю.М. Уманців, В. Г. Федоренко, І. Б. Хоменко, О. Г. Чирва, М. М. Шевченко, Н. В. Язвінська та інші. Незважаючи на зростаючий інтерес до досліджень транснаціональної діяльності, окремі концептуальні питання її впливу на національний економічний розвиток залишаються дискусійними, разом з тим у вітчизняній економічній науці та регулятивній практиці актуалізуються дослідження таких проблем як визначення особливостей впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Метою кваліфікаційної роботи: є виявлення та оцінка особливостей впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Досягнення поставленої мети передбачало реалізацію низки дослідницьких завдань, а саме:

- визначити сутність, особливості функціонування та етапи розвитку транснаціональних корпорацій у світі;
- дослідити фактори впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасної глобалізації;
- провести оцінку показників діяльності ТНК у світі;

- виявити основні фактори впливу ТНК на економіку країн світу;
- проаналізувати концепцію сталого розвитку транснаціональних корпорацій світу в умовах глобалізації;
- обґрунтувати особливості розвитку транснаціональних корпорацій України в контексті глобалізаційних процесів;
- визначити шляхи впровадження сталого розвитку транснаціональних корпорацій України в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Об’єктом дослідження є систематизація впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Предметом дослідження є комплекс організаційних, економічних та перспективних аспектів обґрунтування впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Методи дослідження: системний підхід, метод порівняльного аналізу, статистичного спостереження, графоаналітичний метод та прогнозування.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем обґрунтування впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій, публікації міжнародних економічних організацій, асоціацій, рейтингових агентств, офіційні сайти Інтернету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що на основі поглибленого розуміння специфіки ТНК та їхнього впливу на конкурентне середовище національної економіки розроблено перспективи розвитку транснаціональних корпорацій світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

Практичне значення одержаних результатів дипломного дослідження полягає у тому, що наведені в ньому теоретичні положення та практичні рекомендації щодо масштабів інтенсивності, секторальної спрямованості впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасних глобальних трансформацій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТНК НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН СВІТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутність, особливості функціонування та етапи розвитку транснаціональних корпорацій у світі

З часів своєї появи (наприкінці ХІХ століття) міжнародні корпорації зазнали значного еволюційного розвитку. Сучасні глобальні тенденції інтернаціоналізації виробництва і капіталу, приватизації, стратегічних альянсів і лібералізації міжнародної торгівлі поставили транснаціональні корпорації (ТНК) в центр світового економічного розвитку. Сучасні ТНК активно виступають у ролі: глобальних інвесторів; торговельних агентів; розповсюджувачів сучасних технологій; стимуляторів міжнародної трудової міграції; індикаторів динаміки економічного розвитку; ініціаторів міжнародного руху капіталів; інтеграторів виробничих процесів між країнами; визначальників рівня конкурентоспроможності на світових ринках товарів і послуг [60, с. 13].

Сьогодні міжнародні корпорації контролюють від 1/4 до 1/3 ВВП капіталістичного світу, до 2/3 експорту і понад 9/10 прямих зарубіжних інвестицій індустриальних держав [60, с. 13]. Починаючи з першого етапу появи ТНК поступово виробляли стратегічну лінію своєї поведінки. Важливе теоретичне значення має вивчення досвіду розвитку великих корпорацій, застосовуваних ними стратегій під час виживання та просування на ринку.

Транснаціональні компанії – національні за капіталом та контролем, але міжнародні за сферою операцій. Вони мають зарубіжні активи, що виникли на базі ПІІ (прямих іноземних інвестицій). Хоча такі корпорації мають всесвітню мережу філій, їх материнська компанія належить капіталу однієї країни. Позначення «транснаціональний» саме і підкреслює зв'язок корпорації з капіталом конкретної нації. Міжнародні корпорації являють собою підприємства з прямими іноземними

інвестиціями, коли зарубіжні філії є власністю компанії. Багатонаціональні компанії на відміну від транснаціональних контролюються капіталом двох або більше країн. Вони також мають глобальну мережу філій, але до того ж характеризуються міжнародним розосередженням акціонерного капіталу. Прикладом багатонаціональних компаній можуть бути австралійсько-британська ВНР Billiton та Rio Tinto, англо-голландська Unilever та ін.

На сьогодні немає єдиної відповіді щодо визначення транснаціональних компаній. Дане поняття досліджується різними міжнародними організаціями та науковими школами, кожна з яких представляє своє бачення. Варто зупинитися на різноманітності визначень ТНК для того, щоб висвітлити сучасний погляд на їхню суть. Існує декілька визначень фірми, яка активно діє як на національному, так і на зарубіжних ринках (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Визначення поняття транснаціональної корпорації

№ з/п	Автор, джерело	Визначення поняття
1	2	3
1.	Рогач О. І. [56, с. 114]	Транснаціональна корпорація – це корпорація, що здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій та має прямий контроль над своїми зарубіжними філіями.
2.	Дахно І. І. [30, с. 109]	Транснаціональні корпорації – це акціонерні товариства, діяльність яких не обмежена державними кордонами однієї країни. Наприклад, це фірма, корпорація, компанія, які виконують основну частину своїх операцій за межами країни, де вона зареєстрована, найчастіше – у кількох країнах, де існує мережа відділень, філій, підприємств.
3.	Якубовський С. О., Козак Ю. Г., Савчук О. В. [76, с. 224]	Транснаціональні корпорації є головним суб'єктом світогосподарських відносин і формою, що втілює в собі, як правило, усі види сучасного міжнародного бізнесу. ТНК сьогодні – це в основному великі за обсягом виробництва, активами, виключно ефективні з точки зору виробництва і прибутку фірми. Вони мають величезний економічний потенціал.
	Юхименко П. І., Гацька Л. П., Півторак М. В. [75, с. 225]	ТНК – міжнародні фірми, що мають свої господарські підрозділи у двох або більше країнах, управління якими здійснюється з одного або декількох центрів на основі такого механізму прийняття рішень, який дозволяє провести узгоджену політику і загальну стратегію, розподіляючи ресурси, технології і відповідальність для досягнення результату – отримання прибутку.

1	2	3
4.	Циганкова Т. М. [70, с. 116]	ТНК – це мережа взаємопов’язаних підприємств, які походять з однієї країни і мають складові частини та філії в інших країнах. ТНК володіють або контролюють комплекси виробництва та/або обслуговування, що знаходяться за межами країни базування. На відміну від звичайної корпорації, яка функціонує на світових ринках, ТНК переносить за кордон не товар, а сам процес вкладання капіталу, поєднуючи його із закордонною робочою силою в межах міжнародного виробництва.

Джерело: [56, с. 114; 30, с. 109; 76, с. 224; 75, с. 225; 70, с. 116].

Всі вищенаведені визначення доповнюють одне одно і об’єднані навколо характерних рис транснаціональних компаній: збереження національності походження компанії, багатонаціональність представництв, економічна експансія на зарубіжних ринках, вкладання капіталу.

Таким чином, транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу. Дане визначення відображає положення теоретичних концепцій виникнення та розвитку ТНК та обґрунтовує мотиви діяльності таких компаній. З даного визначення випливає, що для транснаціональної корпорації не обов’язковим є великий розмір, але обов’язковим є гнучкість структури управління. Ця теза набуває особливого значення в сучасних умовах тотальної інформатизації та розвитку інформаційних технологій. Окрім того, визначення дає зрозуміти сутність і наслідки діяльності ТНК для України та її національної економічної системи. Це визначення показує як позитивні, так і негативні моменти транснаціоналізації.

Слід відзначити, що по-перше, ТНК – це лідери міжнародного бізнесу, що виникли в результаті значної концентрації капіталу в межах національних економік та по мірі зростання НТП впроваджують нові методи у виробничий процес покращуючи якість продукції з метою захоплення нових ринків, отримання значних

прибутків від ефекту масштабу. По-друге, ТНК – це компанії, які здатні нести ризики витрат, зменшуючи виробництво там, де воно збиткове та збільшувати на тих ринках, де воно прибуткове і шляхом злиття та поглинання диверсифікувати свою діяльність задля зміцнення своїх позицій як на національному так і на світовому ринку [61, с. 110].

ТНК виникають у результаті концентрації капіталу в рамках конкретних корпорацій і розширення їхньої діяльності на основі міжнародного поділу праці. Транснаціональна корпорація складається з головної холдинг-компанії та підконтрольних зарубіжних підприємств: країна, в якій розташовується штаб-квартира ТНК або головна холдинг-компанія, називається країною базування (home country) транснаціональної фірми; країна, в якій розташовуються підконтрольні підприємства ТНК, має назву країни, що приймає (host country); головну холдинг-компанію часто називають ще батьківською компанією, або материнською компанією (parent company). Батьківська компанія (холдинг-компанія) – це компанія, що контролює активи інших фірм у зарубіжних країнах, що приймають. Звичайно це відбувається шляхом володіння певною часткою акціонерного капіталу (10% або більше простих акцій для інкорпорованих підприємств або еквівалентом цього для неінкорпорованих підприємств); зарубіжні підприємства транснаціональної фірми, як правило, об'єднують загальним поняттям «зарубіжні філії».

В свою чергу, зарубіжна філія – це інкорпороване або неінкорпороване підприємство, в якому інвестор, котрий є резидентом іншої країни, володіє капіталом, що дає йому можливість мати довгостроковий економічний інтерес в управлінні. В публікації ЮНКТАД із проблем ТНК термін «зарубіжні філії» охоплює кілька юридичних форм організації бізнесу: відділення, асоційовані та дочірні компанії. На рис. 1.1 зображена модель ТНК, а саме ступінь контролю головної компанії в різних підконтрольних підприємствах. Відповідно асоційовані компанії в найменшій мірі підконтрольні батьківській компанії.

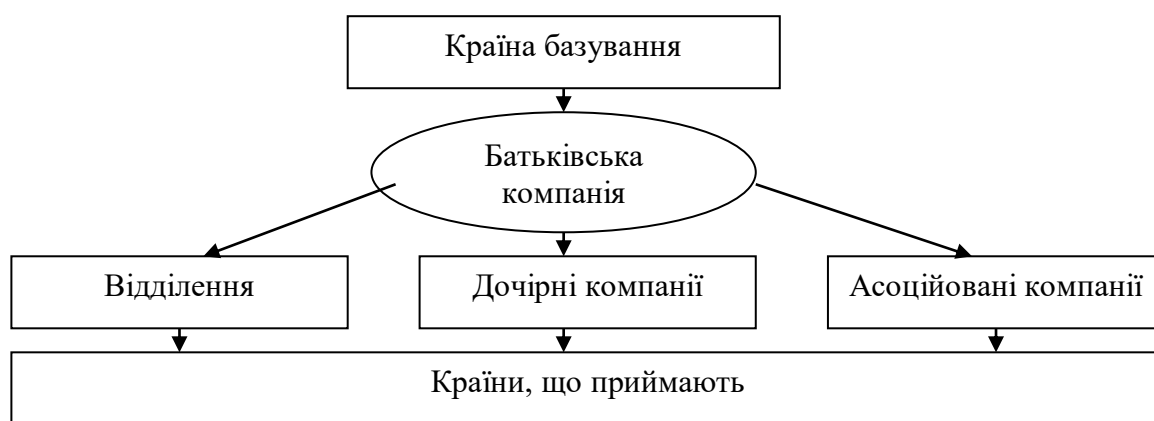

Рис. 1.1. Модель ТНК: ступінь акціонерного контролю головної холдинг-компанії в різних підконтрольних підприємствах

Джерело: [56, с. 36].

Слід відмітити, що батьківська компанія є центром контролю та прийняття стратегічних рішень. Саме тут розробляється глобальна модель внутрікорпоративного руху факторів виробництва, визначаються розташування філій, обсяги та асортимент їх продукції, ринки збуту, стратегія передачі технології та джерела фінансування зарубіжної діяльності.

Філії організують виробництво товарів та послуг, здійснюють торговельну діяльність та наукові розробки.

Від материнської компанії до філії рухаються товари, капітал, технології, управління. Але такі ж самі потоки факторів виробництва можуть спрямовуватися від однієї філії до іншої або навіть від філії до материнської компанії.

ТНК перетворюють світову економіку в міжнародне виробництво, забезпечуючи прискорення науково-технічного прогресу в усіх його напрямках – технічний рівень і якість продукції, ефективність виробництва, вдосконалення форм менеджменту підприємствами. Разом з тим слід відзначити, що велетенські розміри не є обов'язковими для ТНК. Часто ТНК бувають порівняно невеликими за масштабами операцій, але незвичайно гнучкими, виключно ефективними з точки зору виробництва і прибутку (особливо у сфері наукомісткої технології, обслуговування та ін.).

Головними критеріями транснаціональності фірми є три моменти: система міжнародного виробництва, що ґрунтується на розміщенні виробничих одиниць по багатьох країнах; проникнення в передові галузі виробництва, швидкий розвиток яких передбачає наявність величезних капіталовкладень і залучення висококваліфікованих працівників; поведінка фірми, орієнтація і стратегія її менеджменту. Так, згідно дослідної програми Гарвардського університету, до транснаціональних відносилися компанії, які мають більше 6 зарубіжних дочірніх компаній.

Зміна критеріїв віднесення компаній до транснаціональних, звичайно, показало вагомий вплив на динаміку кількості ТНК, яка наводиться у щорічних доповідях ООН [73, с. 102].

ТНК – це не тільки виробничі компанії, такі, як, наприклад, Siemens, Bosh, General Electric, але і транснаціональні банки – Bank of America, Bank of China, Citigroup, телекомунікаційні компанії – Vodafone, Telefonica, America Movil, компанії страхування – China Life Insurance, American Intl Group, ING Group, аудиторські, інвестиційні компанії – UBS, Goldman Sachs Group, Berkshire Hathaway.

Слід наголосити на особливостях розвитку міжнародного бізнесу ТНК на сучасному етапі, а саме:

1. Зростання різносторонності в міжнародних інвестиціях. Ця тенденція свідчить про розширення як числа суб'єктів, так і числа об'єктів міжнародних інвестицій.

2. Транснаціоналізація банківської сфери. В рамках цієї тенденції відбувається взаємодія між транснаціоналізацією промислових корпорацій та корпорацій по наданню послуг банків.

3. Зростання значення послуг.

4. Зростання значення нафтових компаній, що є основою розвитку промисловості в умовах інтенсивного зростання виробництва. В рамках цієї тенденції посилюється залежність країн одна від одної, що призводить до тісного співробітництва.

5. Зростання активності фармацевтичних компаній в умовах підвищення захворюваності населення [14, с. 19].

Для ще більш повного розкриття суті ТНК, варто зазначити наступні їхні ознаки та риси: фірма реалізує продукцію, що випускається більш ніж в одній країні; її підприємства і філії розташовані в двох і більше країнах; її власники є резидентами різних країн; це економічно єдина система; це група самостійних, юридично виокремлених підприємств; керівництво корпораціями та контроль за їх діяльністю здійснюється з єдиного центру.

Основні риси ТНК: вона активний учасник розвитку світового господарства, процесів міжнародного поділу праці; висока інтенсивність внутрішньокорпораційної торгівлі між розташованими у різних країнах підрозділами; відносна незалежність у прийнятті рішень від країн базування і приймаючих країн; для неї характерна відносна незалежність руху капіталу від процесів, які виникають у національних межах; глобальна структура зайнятості і міждержавна мобільність менеджерів; розробка, передача і використання передової технології в рамках замкнутої корпоративної структури; вона об'єктивно регулює світогосподарські відносини, здійснюючи операції з метою вилучення високого прибутку; для неї характерний особливий підхід до відносин зі своїми клієнтами і конкурентами [37].

Існують два аспекти діяльності міжнародних корпорацій: територіальний та інтернаціональний. Територіальний полягає у такому мотиві: кожна корпорація прагне одержати доступ до найбільш дешевих природних і трудових ресурсів, скоротити витрати на транспортування товарів і обійти митні та інші бар'єри. Інтернаціональний аспект припускає, що корпорація, яка має філії у декількох країнах, може, використовуючи перевагу масштабу, економічно більш ефективно виробляти товар, ніж кілька незалежних корпорацій. Крім того, вона може маніпулювати звітністю з метою скорочення податків, забезпечувати контроль за приналежною їй технологією, що надається тільки цілком контрольованим філіям [27, с. 21].

ТНК мають ряд незаперечних переваг. Зарубіжні філії відіграють виключно важливу роль у забезпеченні доступу до іноземних ринків, зниженні витрат виробництва, підвищенні прибутку. Все це забезпечує фінансову стійкість ТНК і допомагає їм переживати періоди криз; мають у своєму розпорядженні природні і людські ресурси, а також науково-технічний потенціал інших країн, а також переваги не тільки від розширення території експлуатації, а й внаслідок отримання вигоди з різниці економічного становища країн. Маючи філії і дочірні компанії у різних країнах, ТНК можуть:

- здійснювати швидкий господарський маневр, зосереджуючи ті чи інші виробництва у країнах з дешевою сировиною і низькими ставками заробітної плати;
- прагнути одержувати високі прибутки у країнах, де існує низький рівень оподаткування;
- оптимізувати свої виробничі і збутові програми відповідно до специфічних умов різних національних ринків;
- маніпулювати балансами своїх закордонних філій і дочірніх компаній, підкоряючи їх політику прибутків і витрат інтересам центральної штаб-квартири;
- можливість консолідації фінансових та інших ресурсів для здійснення дій, спрямованих на розширення або консолідацію своєї частки ринку в певній країні, що надає їй надзвичайні можливості, особливо у конкуренції з національними компаніями. Такі ресурси можуть бути залучені як від головної контори ТНК або підрозділів компанії в інших країнах, так і з інших видів бізнесу компанії;
- використовувати певну збутову мережу (оптову та роздрібну) в усіх країнах світу. Окрім можливостей стабільного збуту продукції, це дає ТНК змогу з меншими витратами диверсифікувати свою діяльність, а також отримати економію на масштабах операцій (за рахунок зниження витрат на збут). Це створює також переваги для входження в нові види бізнесу, що характеризуються високими темпами зростання на певних національних ринках;
- диверсифікована ТНК може використати свою торговельну марку (brand-name) з тим, щоб здійснювати нові види діяльності, спираючись на маркетингові

переваги, адже витрати на рекламу та просування товару на ринок під торговельною маркою набагато менші, ніж у випадку коли національна компанія диверсифікує свою діяльність пропонує на ринок новий товар;

– централізовано координувати дослідження і розробки (R&D) результати якого в майбутньому можуть використовуватися як філіями в різних країнах, так і в різних видах бізнесу, який здійснюють підрозділи ТНК;

– передавати ключові технології і ноу-хау. При цьому ТНК має можливість економити фінансові ресурси й одержувати кращі результати порівняно з компаніями, які проводять дослідження та розробки самостійно для кожного окремого виду бізнесу [44, с. 76].

Вважається, що ТНК повинні проводити пристосовницьку політику. Ця політика має такі риси:

1) відкритість діяльності корпорації з акцентом на те, як саме ця діяльність сприяє соціальним та економічним змінам;

2) готовність використати величезну міць корпорації в гідному напрямку (наприклад, технологічний трансферт і адаптація технології до місцевих умов);

3) чесність, яка дуже часто означає, що продавець повинен не лише уникати шахрайства, але навіть не допускати можливості його виникнення;

4) ясність, тому що вона допомагає пом'якшити ворожість, якщо використати спільну мову з тими, хто негативно налаштований проти корпорації [5, с. 95].

Вирішальним у визначенні ТНК є не стільки те, з яких країн надходить капітал, скільки те, куди він прямує, де оперує, звідки здобуває прибутки. Більшість сучасних ТНК становить один національний, а не багатонаціональний капітал.

Серед багатьох особливостей ТНК виділимо найголовніші: міжнародна діяльність відіграє для ТНК більш важливе значення, ніж внутрішні операції; ТНК мають у своєму розпорядженні широку промислову базу за кордоном; ТНК, як правило, займаються всіма доступними видами міжнародного бізнесу [7, с. 15].

В основі стратегії розвитку ТНК лежить інтеграційний підхід, який передбачає оптимізацію діяльності не кожної її окремої ланки, а об'єднання в цілому. Для цього

використовуються внутрішньофірмові переказні (трансфертні) ціни. Приймаючи рішення збільшити випуск готових товарів або напівфабрикатів на якомусь зовнішньому ринку, ТНК враховує такі умови, як перспективи зростання, конкурентоспроможність місцевих виробників, курси валют, торгові обмеження і транспортні витрати. Інтеграційний підхід ТНК полягає в оптимальній конфігурації суб'єктів галузі та просторі її координації.

При розв'язанні проблеми територіального розміщення підприємств ТНК можливим є вибір: від граничної концентрації до дисперсного розміщення її філій у багатьох країнах. Стимули створення ТНК представлені в додатку А.

Слід наголосити, що в практиці міжнародного бізнесу використовуються й інші визначення й назви, які тією чи іншою мірою відображають сутність корпоративних утворень міжнаціонального рівня. Ці поняття виникали в різні часові періоди та узагальнюють характерні особливості розвитку транснаціонального капіталу і ТНК як форми його функціонування, етапи еволюції яких можна представити у вигляді табл. 1.2:

Таблиця 1.2

Етапи еволюції транснаціональної діяльності корпорацій [18, с. 10]

Етапи	Характерні ознаки
I етап: друга третина XIX ст. – перша пол. XX ст.	Інвестування в сировинні галузі іноземних економік; Створення в приймаючих країнах розподільчих та збутових підрозділів; Виробництво однакової або слабо диференційованої продукції;
II етап: друга пол. XX ст. – кінець XX ст.	Посилення ролі зарубіжних виробничих підрозділів; Інтеграція зарубіжних виробничих і збутових операцій; Стратегія диверсифікації;
III етап: з кінця XX ст.	Утворення мереж внутрішньо фірмових зв'язків регіонального чи глобального масштабу; Інтеграція наукових досліджень та розробок матеріально-технічного забезпечення, виробництва, розподілу, збуту; Формування ТНК у країнах, що не є економічно розвинутими.

Джерело: [18, с. 10].

У первинному значенні корпорація як форма підприємництва – це засноване на пайовій участі в капіталі об'єднання, юридичні права і зобов'язання якого

відособлені від прав і зобов'язань його учасників. Корпоративна форма організації підприємництва склалася наприкінці XIX ст. і була зумовлена якісними зрушеннями в продуктивних силах суспільства. Вона стала формою, яка, з одного боку, розширила базу залучення фінансових коштів, забезпечивши мобілізацію капіталів, а з іншого – обмежила рівень ризику, що надзвичайно зріс у зв'язку з масштабними фінансовими вкладеннями [18, с. 11].

Поява у світовому господарстві міжнародних корпорацій означала вихід підприємницьких структур на якісно новий рівень, визначальною рисою якого стала втрата капіталом своєї виключно національної природи. Цей процес відбувався двома шляхами: утворенням багатонаціональних корпорацій; утворенням ТНК.

Багатонаціональні та міжнаціональні корпорації є інтернаціональними за принципами утворення капіталу та за сферами діяльності. Перші такі компанії виникли на початку XX ст., а пік їх розвитку припав на 50–70-ті роки. Найзагальніше визначення МНК таке: МНК – міжнародні за складом і характером діяльності суб'єкти господарського життя, які функціонують на принципах корпоративної власності з акціонерною формою управління та розподілу прибутків у міжнародному масштабі. У 80-х роках XX ст. більшість таких корпорацій була реорганізована у транснаціональні. Головна економічна причина цього процесу – складності функціонування об'єднаного в рамках компанії капіталу, який мав різну національну належність.

На відміну від міжнаціональних компаній, ТНК утворюються як національні щодо капіталу й контролю і міжнародні за сферою своєї діяльності. Діяльність цих підприємств має наднаціональний, наддержавний характер і веде до створення наддержавних зв'язків.

Інколи як синонім ТНК все ж використовують поняття багатонаціональна компанія (БНК). Це справедливо лише за припущення, що БНК використовує міжнародний підхід у пошуку закордонних ринків і при розміщенні виробництва, а також комплексну глобальну філософію бізнесу, що передбачає функціонування компанії як всередині країни, так і за кордоном. Термін «багатонаціональна корпорація» також загальноприйнятий у літературі, присвяченій міжнародному

бізнесу, і найчастіше вживається як синонім багатонаціональної компанії. Деякі дослідники віддають перевагу терміну «компанія», оскільки у світі існує різноманіття компаній-партнерів, що мають загальний бухгалтерський баланс, але не приймають при цьому організаційну форму корпорації [33, с. 108].

На думку В. В. Рокоча, Управління внутрішніми фінансовими потоками ТНК є, по суті, оперативним фінансовим менеджментом компанії або управлінням її грошовими потоками [63, с. 124]. Для цього ТНК використовують певні специфічні моделі та структури, які обираються з огляду на досягнення оптимального розміщення та управління фінансовими ресурсами у глобальному масштабі. Найменш поширеним переважно у глобальних торговельних ТНК є децентралізований фінансовий менеджмент. У цьому випадку кожна філія самостійно приймає рішення і здійснює управління всіма фінансовими трансакціями.

Таким чином, В. В. Рокоча зазначає, що економічний механізм транснаціональних компаній – це структурна єдність насамперед чотирьох компонентів: податкових умов, міжнародного позиціювання активів, трансфертних цін, управління фінансовими потоками [63, с. 125]. Всі компоненти пов'язані між собою і відповідають меті використання переваг транснаціональної діяльності компанії задля підвищення кінцевої ефективності функціонування ТНК. Водночас кожен із компонентів має своє призначення: ефект оподаткування вирішальним чином впливає на ключові аспекти діяльності ТНК (іноземне інвестування, фінансову структуру, структуру та вартість залучення капіталу, управління валютними ризиками, фінансовий контроль) і тому має бути оптимізованим; використовувані ТНК прийоми міжнародного позиціювання активів дають змогу уникати обмежень і ризиків при переміщенні активів і фінансових коштів, спричинених політичними, податковими, валютними та іншими факторами; механізм трансфертних цін використовується як інструмент додаткового фінансування компанії та збільшення її прибутку; система управління внутрішніми фінансовими потоками спрямована на отримання додаткових прибутків за рахунок фінансових операцій.

Складність і багатогранність феномена ТНК, динамічність і модифікація багатьох сторін їхньої діяльності зумовили різні теоретичні підходи до аналізу суті транснаціональної корпорації. Наявність різних теоретичних шкіл вивчення міжнародних інвестицій (табл. 1.3), викликана низкою причин.

Таблиця 1.3

Напрямки теоретичного аналізу міжнародного виробництва

Напрямок	Автори
Неокласична теорія вивозу капіталу	Е. Гекшер, Б. Олін, Р. Нурксе, К. Іверсен, П. Кругмен, М. Обстфелд
Теорія ринкової влади	С. Геймер, Ньюфармер, Коулінг, Сагден, С. Пал
Теорія монополістичних переваг	Ч. Кіндлбергер
Життєвий цикл продукту	Р. Вернон
Концепції життєвого циклу галузі	Р. Стобоух, Ф. Таунсено, Л. Велс, Дж. Кентвел
Теорія конкурентних переваг	М. Портер
Макроекономічний підхід до аналізу прямих іноземних інвестицій	К. Коджіма
Теорія недосконалості ринків капіталу	Р. Алібер
Прямі інвестиції як засіб диверсифікації ризиків	Д. Лессард
Теорія інтерналізації	Р. Коаз, М. Кесон, П. Баклі, Р. Кейвз, А. Рагмен
Теорія транзакційних витрат	Р. Кейвз
Біхевіористська теорія ТНК	Г. Перлмуттер, Д. Стопфорд, А. Чандлер
Концепція стадій корпоративного розвитку	Д. Стопфорд, Л. Велс, М. Вілкінс, К. Крістенсен
Теорії олігополістичної реакції	Ф. Нікербокер

Джерело: [46, с. 54].

По-перше, наявність різних теоретичних шкіл вивчення міжнародних інвестицій пов'язано з різноманітністю типів самого міжнародного виробництва ТНК (ресурсно-базовий, імпортозаміщувальний, експортозорієнтований або глобально зорієнтований).

По-друге, це обумовлено тим, що концепції ТНК торкаються різних розділів економічної теорії (теорії міжнародного руху капіталу, міжнародної торгівлі, розміщення виробництва, промислової організації, зростання фірми, інновації і т. д.).

По-третє, діяльність ТНК може аналізуватися на різних рівнях: макроекономічному (найзагальніші національні, міжнародні, глобальні тенденції), мезоекономічному (тенденції взаємодії між фірмами на галузевому рівні), мікроекономічному (тенденції зростання окремої фірми). Різні рівні дослідження ТНК визначають і різні підходи до цього процесу.

Дослідивши теорії іноземного інвестування та ТНК, нами виявлено, що під транс націоналізацією найчастіше розуміють:

- нові явища, якісні зміни, що відбуваються у світовій економіці, а саме: зростання числа і активності ТНК і транснаціональних банків (ТНБ);

- новий етап процесу інтернаціоналізації світового господарства, що відрізняється від попередніх: зміна самого характеру залучення країн і підприємств у міжнародний поділ праці, що знаходять прояв в інтернаціоналізації науково-технічного прогресу і процесу виробництва, коли світовий ринок фактично диктує стандарти якості і техніко-економічні показники продукції, що випускається як материнською компанією, так і її філіями і дочірніми компаніями;

- форму інтернаціоналізації господарського життя, результатом якої є розвиток міжнародного виробництва в рамках ТНК, що включає на підприємствах материнської компанії її філій виробництво тих видів продукції, які беруть участь у міжнародному внутрішньо фірмовому кооперуванні;

- новий більш високий рівень інтернаціоналізації виробництва і капіталу, коли відбувається його перехід у нову якість;

- процес, нерозривно пов'язаний з розширенням масштабів діяльності ТНК, з перетворенням ТНК у реальних суб'єктів міжнародних ринкових відносин;

- нові форми організації господарського життя, які сприяють її інтернаціоналізації [46, с. 36].

Кінець ХХ ст. вніс свої корективи в розуміння поняття ТНК, що визначаються, по-перше, впливом науково-технічного прогресу на розвиток транснаціонального капіталу, по-друге, особливостями інноваційної діяльності ТНК, по-третє, прискореним розвитком і вдосконалення факторів виробництва, що

використовуються ТНК. Останніми роками відпала необхідність у надвеликих підприємствах на територіях окремих держав, розрахованих на всесвітній ринок. З'являється можливість створювати заводи, що випускають одну і ту ж продукцію за однією і тією ж технології в низці країн, тобто уніфікувати випуск продукції в міжнародному масштабі й організувати спільне виробництво з підприємствами, що знаходяться в різних точках земної кулі й мають різну національну належність. Тобто йдеться мова про становлення нових за суттю, «глобальних» ТНК. Слід відзначити, що на сучасному етапі поділ ТНК і БНК є досить умовним, оскільки в сучасних умовах важливо не те, капіталу скількох країн належить головна компанія корпорації, а глобальний характер її діяльності, інвестування та одержання прибутків [59, с. 692].

Підсумовуючи відзначимо, що транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу.

1.2. Фактори впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу в умовах сучасної глобалізації

Розвиток сучасної системи міжнародних економічних відносин відбувається під впливом стрімкої глобалізації світової економіки, що супроводжується посиленням взаємозалежності економік різних країн світу внаслідок зростання трансграничних переміщень товарів та послуг, експорту капіталів, інтенсивного обміну інформацією та технологіями тощо. По суті, даний процес є логічним вираженням зростаючої інтернаціоналізації господарського життя, і ця тенденція не переривається навіть через економічні чи фінансові кризи.

Головними діючими суб'єктами процесу глобалізації, які водночас є одними з головних її факторів, а також становлять головну рушійну її силу, є транснаціональні корпорації (ТНК), що оперують у світовому економічному просторі [32, с. 167].

Міжнародна концентрація виробництва та централізації капіталу, вихід за національні кордони стимулює розвиток ТНК, підвищує їх роль у сфері міжнародних економічних та політичних відносин. Ріст ТНК відбувається на основі подальшої концентрації виробництва та капіталу на національному й міжнародному рівнях. Це виявляється у розширенні іноземної виробничої мережі приватних корпорацій, а також поглинанні ТНК іноземних фірм. Виникають нові та видозмінюються старі форми ТНК і методи їх діяльності. Передусім, це простежується у подоланні національної замкнутості економік країн. Виникає якісно новий взаємозв'язок або взаємодія – взаємне переплетіння національних економік, ліквідація економічних кордонів між ними, поява розгалужених багатогалузевих комплексів та конгломератів, які не співпадають із національними кордонами. ТНК стали домінуючим фактором у міжнародній спеціалізації та міжнародній торгівлі, внутрішні та зовнішні ринки окремих країн стали для них окремими сегментами світового ринку, що в сукупності перетворює їх на глобальний економічний простір. ТНК можна визначити як інститут або організацію:

- що здійснює виробництво або послуги, не менше, ніж у шести країнах;
- в якій задіяні не менше 25% іноземних працівників;
- структура активів якої складає не менше 25% капіталовкладень за кордоном;
- річний обіг якої не менше 1 млрд. дол.;
- обсяг реалізації товарів за межами головної (материнської) компанії складає не менше 20%;
- що проводить єдину стратегію управління розвитку національних підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК [44, с. 76].

Діяльність даного підприємства-інституту, його управління й інтереси обумовлені не лише внутрішніми, а й зовнішніми факторами, причому потреби місцевого розвитку, як правило, або ігноруються, або мало приймаються до уваги, і сама діяльність пов'язана насамперед із розвитком світового господарства.

Транснаціональні компанії характеризуються такими основними рисами:

- інтернаціональні і за сферою функціонування, і за сферою застосування капіталу;
- мають, як правило, величезний матеріальний і фінансовий потенціал;
- виходячи з попередньої ознаки, мають можливість здійснювати значні відрахування на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (ТНК є носіями досягнень передової науки, передових технологій);
- мають, як правило, тісні зв'язки з національними банківськими компаніями і національними банківськими системами, входять у фінансові угруповання;
- як правило, це багатоміжклатурні фірми, діяльність яких досить сильно диверсифікована;
- їм притаманна відносна незалежність руху власного капіталу по відношенню до процесів, що відбуваються в національних межах [26, с. 47].

Дослідження вчених із різних наукових шкіл дозволили сформувані основні фактори появи транснаціональних корпорацій:

- отримання дешевих або якісних факторів виробництва;
- вихід на нові ринки збуту;
- зниження рівня конкуренції;
- зниження витрат виробництва;
- підвищення конкурентоспроможності [19, с. 45].

На основі перелічених факторів були сформовані теоретичні концепції діяльності ТНК, які умовно можна розділити на декілька груп (див. Табл. 1.4).

Так, перелічені теоретичні концепції свідчать, що вихід економічних стратегічних інтересів фірм за межі національних кордонів забезпечують все більше можливостей для свободи пересування факторів виробництва, товарів, капіталу.

Теоретичні концепції діяльності ТНК

Фактор	Концепція	Суть концепції	Прихильник и концепції
Отримання дешевих або якісних факторів виробництва	Теорія привласнення	Компанія, яка має конкурентні технологічні переваги, здійснює іноземне інвестування для того, щоб, насамперед, підвищити ефективність використання новітніх технологій та створювати нові кращі продукти	Рокочі В.
Вихід на нові ринки збуту	Теорія організаційних форм ТНК	Основним показником ефективності діяльності ТНК є форма її організації. Національні особливості в організаційних структурах ТНК неухильно втрачають свою вартість, і ТНК, поза залежність від розташування їх головних офісів, поступово перетворюються на наднаціональні об'єднання, які переслідують одну мету – максимізацію прибутку шляхом встановлення економічного господарювання у світовому масштабі	Акої М., Самсон І.
Зниження рівня конкуренції	Теорія ринкової влади	Для ТНК основною метою виступає отримання ринкової влади. На ранніх стадіях зростання фірма розширює свою частку на національному рівні, потім – на міжнародному, шляхом злиття і поглинання, збільшуючи концентрацію виробництва і капіталу.	Хаймер С., Рокочі В.
Зниження витрат виробництва	Теорія інтернаціоналізації	Мета створення ТНК – зменшення трансакційних витрат та економія на масштабі сфери діяльності.	Коуз Р., Вільямсон О., Пенроуз Е.
	«Податкова» теорія	Метою прямого іноземного інвестування є прагнення ТНК зменшити обсяг податкових відрахувань двома способами: створення філії в країні з низькими податками; використання трансфертного ціноутворення, яке дає можливість зареєструвати прибутки в країнах з низькою ставкою оподаткування, незалежно від країни, в якій було отримано прибуток.	Рокочі В., Хорошун О.
Підвищення конкурентоспроможності	Концепція міжнародної конкурентоспроможності	Основа цієї концепції – модель життєвого циклу продукту. Зростання ТНК відбувається по стадіях розвитку відповідної галузі промисловості, а динаміка розвитку кожної стадії і її тривалість визначаються життєвим циклом продукту.	Вернон Р., Стобаух Р.
	Еклектична теорія міжнародної інвестиційної та виробничої діяльності	Еклектична концепція увібрала в себе основні положення всіх вищезгаданих підходів і заснована на основних наукових напрямках економічних досліджень: менеджменті, маркетингу, фінансах, теорії організацій, міжнародних відносинах, праві, економічній історії, регіональних дослідженнях.	Даннінг Дж.

Джерело: [39, с. 20].

Це, в свою чергу, дає фірмам можливості отримання надприбутків, розширення економічного впливу не тільки в рамках певної галузі, а й в світовому економічному просторі.

Етапи формування ТНК українського походження представлені в додатку Б.

Досліджуючи процеси інтернаціоналізації виробництва в різних галузях, вчені дотепер шукають силу, яка забезпечує подальший рух цього процесу. Найсучаснішим дослідженням та теорією інтернаціоналізації є еkleктична теорія Даннінга Дж. [29, с. 301]. Відповідно до неї, фірма займається міжнародним виробництвом при виконанні наступних умов:

1. Фірма має певні переваги, які не мають конкуренти з інших країн, наприклад, в сфері НДДКР, менеджменту, інновацій тощо.

2. Власні переваги можуть бути ефективно використаними тільки самою фірмою, а не шляхом їх продажу чи лізингу іншим компаніям.

3. Фактори місця розташування: «доступні всім фірмам незалежно від їх розміру та країни походження, але які є в окремих регіонах. Вони включають різницю в: витратах виробництва; структурі і розміру ринку; впливу національної влади»[27, с. 25].

Підвищення ефективності інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобальної фінансово-економічної кризи потребує зміни парадигми управління міжнародними інвестиційними ризиками. Вітчизняним інвесторам і менеджерам важливо враховувати нову, сучасну поведінкову парадигму міжнародного інвестиційного ризик-менеджменту. Їй притаманні такі риси, як непередбачувані рішення інвесторів, різке посилення ролі контагіальних (інфекційних) ризиків, стадна поведінка ключових міжнародних інвесторів, інтуїтивне поєднання когнітивної та маніпулятивної функцій у діяльності ключових інвесторів, посилення «агентської проблеми» (суперечностей між акціонерами та вищими менеджерами корпорації), завищені очікування синергії міжнародних злиттів та поглинань, використання крос-культурних технологій для подолання інвестиційно-когнітивного дисонансу та реалізації потенціалу міжкультурних відмінностей учасників інвестиційних команд [50, с. 202].

Підсумовуючи відзначимо, що сучасна інтегрована система міжнародного ризик-менеджменту ТНК є результатом тривалої еволюції від фінансового типу (прийняття інвестиційних рішень тільки з позицій співвідношення витрат і прибуткових ризиків на основі інвестиційного програмування та самострахування ТНК прибуткових ризиків) через конкурентний тип (важливою складовою якого вважаються міжнародний конкурентний аналіз і пов'язане з ним деривативне інвестиційне хеджування глобальних ринкових ризиків і використання різноманітних інвестиційних процедур) до сучасного інтеграційного типу, у складі якого використовується комплекс інструментів управління міжнародними інвестиційними ризиками фінансового, валютного, контагіального, ринкового, стратегічного та крос-культурного характеру. В основі системи управління міжнародними інвестиційними ризиками сучасного інтегративного типу лежать не тільки традиційні фінансові та управлінські інструменти, а й крос-культурні технології формування прозорих і відповідальних відносин між учасниками інвестиційних процесів. У останнє десятиліття роль крос-культурних технологій різко зростає, і їх ігнорування загрожує стабільності світової фінансової системи.

Висновки до розділу 1

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки: транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу.

Сучасна інтегрована система міжнародного ризик менеджменту ТНК є результатом тривалої еволюції від фінансового типу (прийняття інвестиційних рішень тільки з позицій співвідношення витрат і прибуткових ризиків на основі інвестиційного програмування та самострахування ТНК прибуткових ризиків) через

конкурентний тип (важливою складовою якого вважаються міжнародний конкурентний аналіз і пов'язане з ним деривативне інвестиційне хеджування глобальних ринкових ризиків і використання різноманітних інвестиційних процедур) до сучасного інтеграційного типу, у складі якого використовується комплекс інструментів управління міжнародними інвестиційними ризиками фінансового, валютного, контагіального, ринкового, стратегічного та крос культурного характеру.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТНК НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН СВІТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Оцінка показників діяльності транснаціональних корпорацій у світі

Транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють ключову роль у процесі глобалізації. Їх стратегії багато в чому визначають обсяг і характер торговельних шляхів, прямих іноземних інвестицій та фінансових потоків. Детермінанти цих стратегій самі по собі є досить складними. Вони враховують не лише фактори витрат та конкретні активи країн, а й складний зв'язок зовнішніх мереж та національних процедур, а також власні ноу-хау, які, всупереч деяким переконанням, все ще значною мірою впливають на країну походженням.

Особливості ТНК виявляється у складі їх правління, у формі їх внутрішньої організації, а також у характері та географії транзакцій, в яких вони є більш конкурентоспроможними. Розвиток транснаціонального бізнесу дозволяє припустити, що еволюція організаційних структур, які оперують у ньому, веде до поглиблення суспільного характеру сучасного виробництва та його інтернаціоналізації, а невідповідність її мінливих умов не тільки знижує ефективність діяльності конкретного суб'єкта, але й може стримувати економічне зростання в національній і світовій економіці, оскільки цей процес органічно пов'язаний зі зрушеннями в самій структурі глобальної торговельної системи, виникненням нових форм і моделей. Зростання кількості транснаціональних компаній та їхньої діяльності також відображається у змінах у галузевій структурі та пов'язаних із цим змінах у географічній структурі діяльності ТНК.

Найзручніший спосіб здійснювати аналіз діяльності ТНК на сьогоднішній день є використання різноманітних індексів, що створені міжнародними організаціями, таких як індекс транснаціоналізації (TNI), індекс інтерналізації (II), індекс географічного поширення діяльності (GSI) та інші. У даній роботі для аналізу

діяльності ТНК використовується індекс Global 2000 розроблений виданням Forbes. Список Global 2000 складається, з використанням даних з дослідницьких систем FactSet, щоб визначити найбільші компанії за чотирма показниками: продажі, прибуток, активи та ринкова вартість [82].

Аналізуючи географічну структуру районуванням світової економіки, за даними рейтингу Forbes в 2019 р. серед ТНК за багатьма параметрами переважали фірми з США, КНР, Японії, Великобританії, Франції та Німеччини (рис. 2.1):

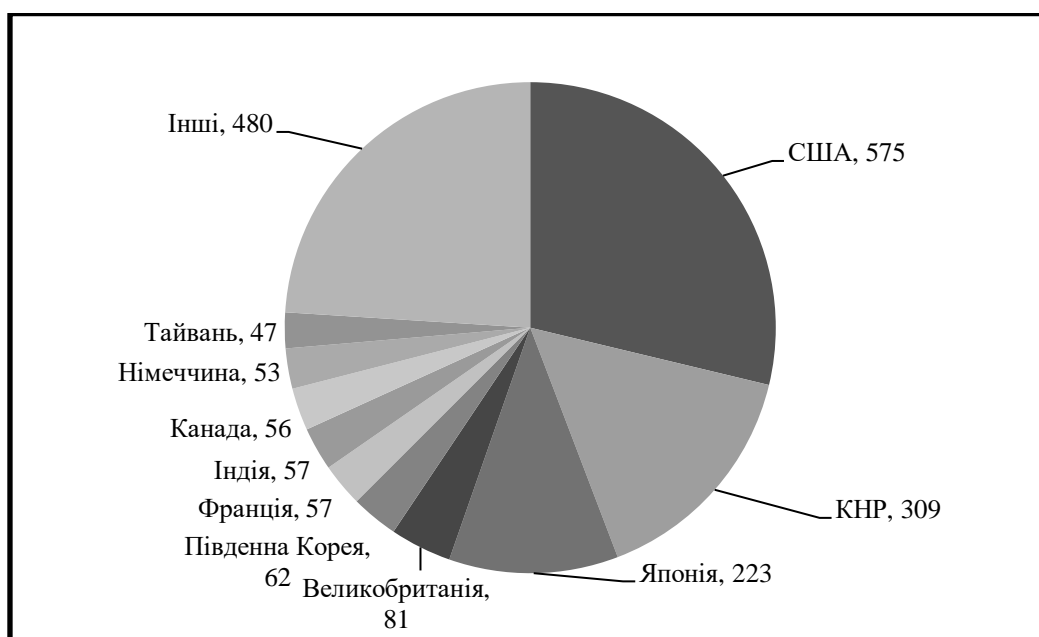

Рис. 2.1. Географічна структура найпотужніших споживчих ТНК в світі за версією Forbes-2019

Джерело: [82].

Варто відзначити, що 2 тисячі компаній, що потрапили у щорічний рейтинг найбільших публічних компаній у світі Global 2000, мають щорічний дохід понад 40 трлн дол. США та глобальні активи понад 186 трлн дол. США [82]. У ТОП-10 за кількістю фірм-мільярдерів увійшли США (575 фірм) та КНР (309) – це єдині країни зі списку, в яких кількість компаній-гігантів істотно збільшується. Круті обмеження ринку та відповідні тарифи – це останні події, що посилюють торговельну напруженість між США та Китаєм. Якщо коли-небудь стався переломний момент в економічному перетягуванні каната між найбільшими економіками світу, це зараз.

61 країна отримала місце в цьому щорічному рейтингу найбільших компаній світу, але концентрація влади, безсумнівно, на користь США та Китаю [83]. У першу трійку списку держав з найбільшою кількістю крупних компаній, в яких загалом входить 61 країна, попала також Японія (223). Динаміка кількості провідних ТНК у США та КНР упродовж 2003-2019 рр. подана у рис. 2.2.

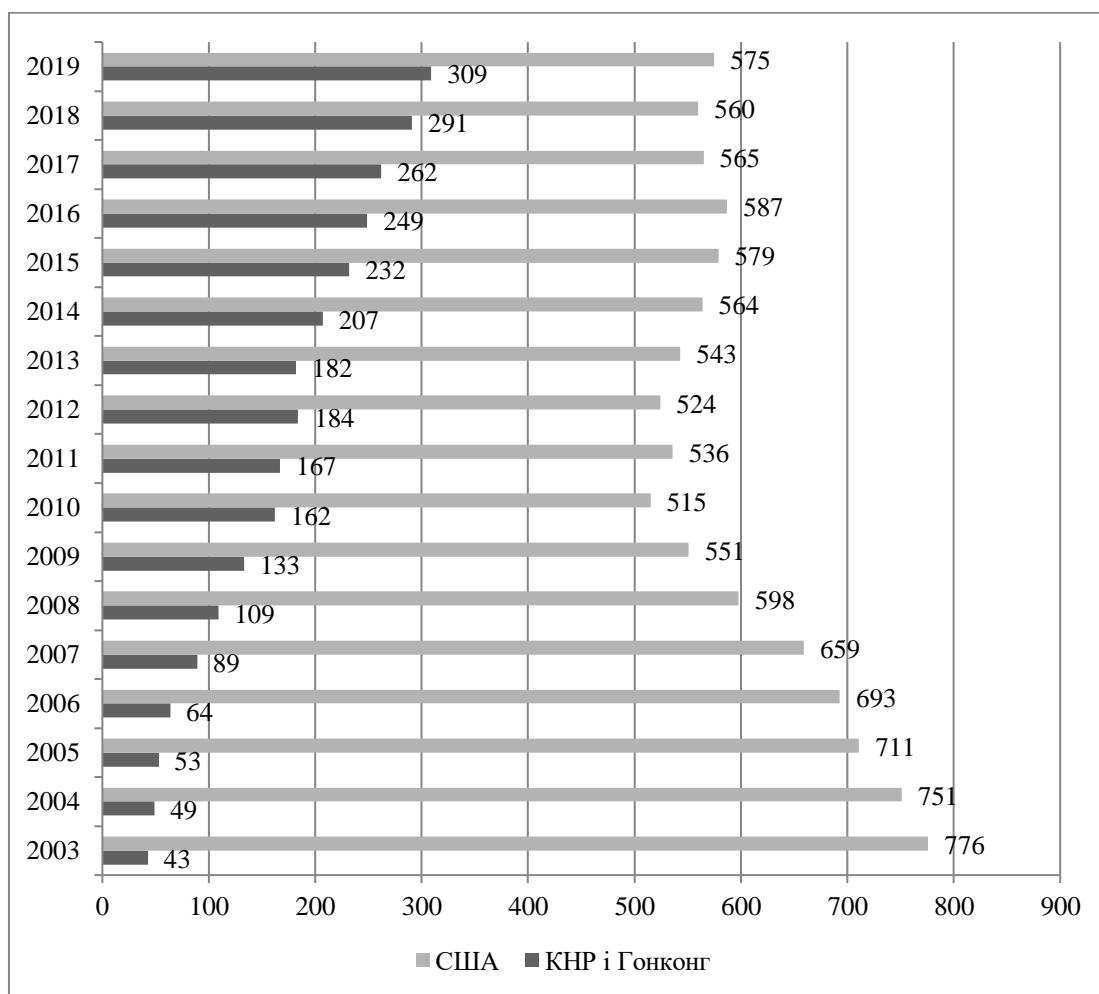

Рис. 2.2. Динаміка чисельності ТНК у споживчому секторі в США та КНР і Гонконгу

Джерело: [83].

З представлених на рис. 2.2 даних можна зробитивисновок про те, що незважаючи на поточнедомінування американських компаній у рейтингулідерів на глобальному ринку, уповільнення темпівзростання ВВП і багатомільярдні тарифи Трампа, фірми з КНР з кожним роком займають все більшунішу і у найближчому

майбутньому складуть жорстку конкуренцію усталеним передовим гравцям цього сектора. Також вперше в історії Китай займає найбільше місце у ТОП-10. На момент запуску рейтингу Global 2000 у 2003 році Китай та Гонконг мали у списку лише 43 компанії проти 776 із США. Загалом, уряди розвинених країн зацікавлені у збереженні й розвитку потужних ТНК, які здатні застосовувати гнучкі адаптивні моделі функціонування, незважаючи на обсяги їх діяльності.

Найбільш представленими галузями у списку серед компаній-лідерів є банківська справа та фінанси, до них входять 453 компанії, або трохи більше п'ятої частини заявок (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Рейтинг галузей з найбільшою кількістю компаній, що входять в Global 2000

Галузь	Кількість	Загальні активи. млрд. дол. США	Загальний прибуток. млрд. дол. США
Банківська справа	308	89201,1	6331,8
Фінанси	145	19864,9	3650,3
Будівництво	123	5223,0	1616,2
Нафтогазові операції	110	6494,8	4001,6
Страховання	102	20293,9	2421,9
Матеріали	102	2382,2	1428,2
Товари тривалого користування	90	4699,5	1958,4
Бізнес-послуги та постачання	88	8051,0	2200,9
Комунальні послуги	84	4157,1	1576,1
Їжа, напої та тютюн	75	2174,9	2842,0

Джерело: [82].

Будівельні фірми, такі як China State Construction Engineering Corp., складають наступну найбільш кількісну категорію галузі. 35% із 123 компаній цієї категорії – з Китаю, який за останні десять років зазнав значного інфраструктурного буму. Далійдуть нафтогазові компанії, за ними йдуть страхові та матеріальні компанії, такі як американський виробник алюмінію Alcoa.

Як видно з табл. 2.1 компанії, що працюють у банківській сфері також мають найбільший прибуток та найбільші активи. Великі активи також мають компанії у галузі страхування (20293,9 млрд. дол. США) та фінансів (19864,9 млрд. дол. США).

У рейтингу прибутку за банківською сферою слідує нафтогазові компанії (4001,6 млрд. дол. США), фінансові (3650,3 млрд. дол. США) та компанії, що працюють у сфері їжі, напоїв та тютюну (2842,0 млрд. дол. США).

Найбільший приріст прибутку у 2019-му році, що становить приблизно 15-20% спостерігається у компаній, що працюють у нафтогазовій галузі. На другому місці знаходяться компанії з банківської сфери. Наступні три позиції ділять компанії, що розробляють програмне забезпечення, технологічне обладнання, ліки та біотехнології. Їхній приріст знаходиться на приблизно однаковому рівні. Рейтинг Forbes 2020 серед 2000 найбільших публічних компаній у світі ілюструє масштаб глобальних закриттів і служить попередженням про нові проблеми в найближчі місяці. Ринкова вартість більшості компаній, включених в список Global 2000 цього року, значно впала в порівнянні з минулим роком, і зменшений прибуток за перший квартал дає уявлення про наслідки припинення виробництва.

Останні кілька місяців були особливо жорстокими для авіакомпаній, де попит знизився нижче, ніж після 11 вересня 2001 року. Наприклад, American Airlines впала з № 372 у списку до 967-го після втрати при головному шливих 2,2 млрд. доларів у першому кварталі. Дохід у третьому кварталі зменшився на 73% у річному обчисленні завдяки скороченню загальної кількості авіамиль на 59% у річному обчисленні [83]. Також від'ємне значення прибутку цього року отримала китайська авіакомпанія Hainan Airlines. Однак не на всі компанії негативно впливає пандемія. Найбільші гравці електронної комерції, включаючи Amazon, Alibaba та Walmart, пережили зростання завдяки зростанню покупок в Інтернеті. Усі троє увійшли до цього річного списку. Доходи компанії Amazon збільшились на 27,2 % у 2020-му році, компанії Alibaba на 36% та компанії Walmart майже на 2%.

Припинення комерційної діяльності в умовах пандемії Коронавірусу (Covid-19) матиме значний вплив на світову економіку. Оцінки економічного впливу та перегляди доходів 5000 найбільших транснаціональних підприємств, здійснені ЮНКТАД, свідчать про те, що зниження ПІІ, може становити від -30 до -40 відсотків у 2020 та 2021 роках. Зараз 5000 найуспішніших транснаціональних корпорацій прогнозують перегляд своїх прогнозних доходів за 2020 рік у середньому

на -30%, а верхні показники становлять навіть -200% у найбільш постраждалих галузях (енергетика -208%, авіакомпанії -116% та автомобільна промисловість – 47%) [84].

Ранні очікування полягали в тому, що економічні наслідки пандемії будуть відчуватися через зупинку виробництва та порушення ланцюг поставок. Завдяки швидкому поширенню пандемії у всьому світі та впровадженню заходів пом'якшення наслідків та карантину у більшості країн світу стає очевидним, що набагато більший шок попиту та порушення поставок неминучі, і консенсус полягає в тому, що більшість, якщо не всі, великі економіки зазнають рецесії. Фізичне закриття підприємств, виробничих підприємств та будівельних майданчиків спричинило негайні затримки у реалізації інвестиційних проєктів. Це впливає на капітальні витрати, зелені інвестиції та розширення. Подібним чином постраждали злиття та поглинання, які в першій половині 2020 року в цілому скоротились на 50-70% [83].

Пандемія COVID-19 мала нагальний негативний вплив на прямі іноземні інвестиції в 2020 році. Перспективи залишаються жахливими, подальше погіршення прогнозується в 2021 році. Виняткові глобальні обставини в результаті пандемії призвели до затримки реалізації поточних інвестиційних проєктів та відкладання нових проєктів, а також висихання іноземних надходжень, які, як правило, значну частку реінвестують у країни перебування.

Як результат, прогнозується, що глобальні обсяги ПІІ зменшаться до 40 відсотків у 2020 році зі своєї вартості в 2019 році близько 1,6 трлн. Це призведе до того, що ПІІ становитимуть нижче 1 трлн. дол. США вперше з 2005 року, за прогнозами, ПІІ ще зменшаться в 2021 році і почнуть відновлюватися лише в 2022 році. Після спалаху COVID-19 ПІІ миттєво вразив карантин. Однак деякі інвестиційні витрати продовжувались (наприклад, постійні поточні витрати проєктів), але інші витрати були заблоковані. Подібним чином багато злиттів та поглинань були або тимчасово призупинені, або скасовані. Регулятори у Сполучених Штатах та Європі повідомили про затримки процесів затвердження деяких запланованих мега-злиттів.

У першій половині 2020 року глобальні ПІЗменшились на 49 % порівняно з 2019 роком(рис. 2.3).

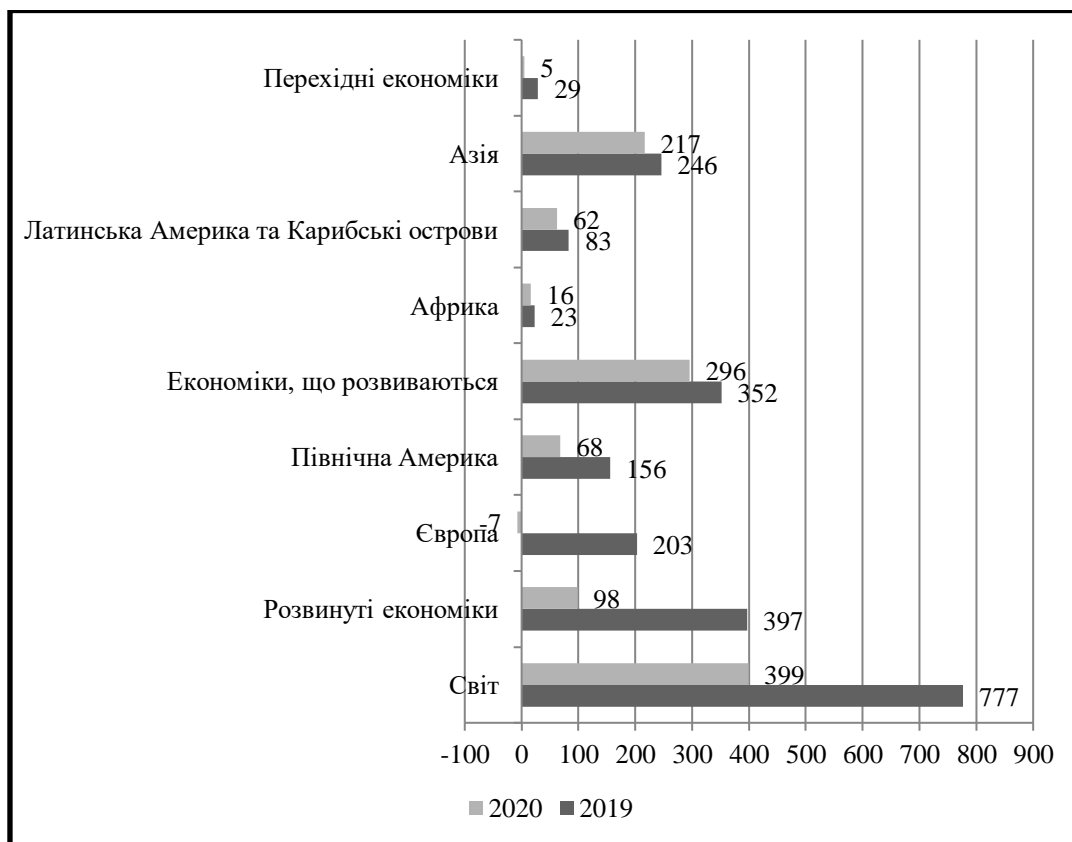

Рис. 2.3. Глобальний потік прямих іноземних інвестицій за регіонами, млрд. дол. США

Джерело: [82].

Найбільше падіння пережили розвинені економіки – падіння на 75 %. Прямі іноземні інвестиції у країнах, що розвиваються в свою чергу зменшились лише на 16% – менше, ніж очікувалося. Потоки ПІЗ були на 28% нижчими в Африці, на 25% у Латинській Америці та Карибському басейні та лише на 12% в Азії, головним чином завдяки стійким інвестиціям у Китай. Найбільш різке падіння ПІЗ (на 81%) спостерігалось у країнах з перехідною економікою через падіння потоків до Російської Федерації, найбільшої з цих економік. Що стосується усіх форм транскордонних інвестицій, прогнози на 2020 рік і пізніше залишаються невизначеними. З точки зору прямих іноземних інвестицій, з другою хвилею

пандемії, що підриває зусилля до загального економічного відновлення, майже 50-відсоткове зниження першої половини 2020 року може тривати довше, роблячи прогноз додаткового зниження 2021 року різкішим, ніж спочатку прогнозували 10 відсотків. Перспективи інвестицій залежатимуть від тривалості кризи охорони здоров'я та ефективності політичних заходів щодо пом'якшення економічних наслідків пандемії [84]. Окрім короткострокової адаптації для стримування та усунення найбільш негативних впливів на економіку, поточна криза – це можливість для ТНК та їх глобальних ланцюгів створення вартості, задуматися про міжнародну бізнес-політику та бізнес-моделі.

На підставі аналізу приходимо до висновків, що географічна структура найпотужніших світових ТНК відображає лідерство США серед більшості країн, проте з кожним роком їх роль зменшується та зростає вплив Китаю. Актуалізуються основні галузі, де відбувається основний розвиток ТНК та найбільший приріст прибутку, а саме банківська справа, фінанси, будівництво та нафтогазові операції. Проведене дослідження показало негативний вплив пандемії коронавірусу на діяльність ТНК, що виявляється в зменшенні прямих іноземних інвестицій і спостерігатиметься аж до початку 2022 року в зв'язку з викликаною рецесією. Драматичне падіння спостерігатиметься як у розвинутих країнах (75%) так і в країнах з перехідною економікою (81%). Реалії свідчать, що найбільші збитки зазнали ТНК у галузі туризму, наприклад авіакомпанії. Проте особливий зріст спостерігається серед компаній у галузі електронної комерції.

2.2. Основні фактори впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн світу

На сьогоднішній день немає жодного значного процесу в світовій економіці, що відбувався б без участі ТНК. Вони беруть пряму і непряму участь у світовому політичному процесі, виступають основною силою, яка формує сучасний і

майбутній вигляд світу. ТНК виступають як безпосередні учасники всього спектра світогосподарських зв'язків, як «локомотиви» світової економіки. Транснаціональні компанії, з одного боку, є продуктом швидко розвиваються міжнародних економічних відносин, а з іншого боку, самі представляють могутній механізм впливу на них. Активно впливаючи на міжнародні економічні відносини, транснаціональні корпорації (ТНК) формують нові відносини, видозмінюють сформовані їхні форми (табл.2.2):

Таблиця 2.2

ТОП-10 найбільших транснаціональних корпорацій

Місце	Компанія	Галузь	Країна	Надходження, млн. дол. США
1	Wal-Mart Stores	роздрібна торгівля	США	476294
2	Royal Dutch Shell	видобуток і переробка нафти і газу	Нідерланди	459599
3	Sinorec	нафтохімічна промисловість	КНР	457201
4	China National Petroleum	видобуток і переробка нафти і газу	КНР	432007
5	Exxon Mobil	видобуток і переробка нафти і газу	США	407666
6	BP	видобуток і переробка нафти і газу	Великобританія	396217
7	State Grid	електроенергетика	КНР	333386
8	Volkswaean	виробництво автомобілів	Німеччина	261539
9	Tovota Motor	виробництво автомобілів	Японія	256454
10	Glencore International	гуртова торгівля	Швейцарія	232694

Джерело: [82].

В умовах глобалізації економіки з'являється безліч інновацій, які характерні одночасно для багатьох країн, але в кожній окремій країні мають свої особливості, способи прояви. До числа таких інституційних інновацій автор, відносить транснаціоналізацію корпорацій. В даний час транснаціональні компанії є найважливішим фактором розвитку міжнародних економічних відносин, багато в чому визначаючи структуру, напрямки та темпи розвитку світових ринків товарів і послуг. На даний момент в світі існує близько 82000 транснаціональних корпорацій, які мають близько 810000 філій в різних країнах. Вони контролюють більше 50% світової торгівлі. На частку транснаціональних корпорацій доводиться 90%

продажів патентів, ліцензій, ноу-хау. Серед п'ятисот найбільших транснаціональних корпорацій в 2020 році перебувало 128 американських і 95 китайських компаній. Крім того, американська корпорація Wal-Mart Stores з річними надходженнями 476294 мільйонів доларів є лідером рейтингу Fortune 500 у 2020 р.

Таким чином, США є визнаним лідером по числу транснаціональних корпорацій, однак, компанії інших розвинених країн, таких як Японія, Китай, країни Західної Європи, також займають високі позиції.

Аналізуючи галузеву структуру транснаціональних корпорацій, можна виділити такі напрямки їх діяльності: сфера виробництва (електроніка, автомобілебудування, хімічна та фармацевтична промисловість) її частка становить 60%; на частку сфери послуг припадає 37%; на частку добувної промисловості та сільського господарства – 3%.

Новим напрямком стало нарощування інвестицій в сфері послуг і технологічно інтенсивному виробництві. Одночасно з цим йде зниження частки в добувній промисловості, сільському господарстві і ресурсоемному виробництві.

Електроніка, нафтопереробка, хімія й автомобілебудування, за опублікованими даними американського журналу «Fortune», грають чільну роль серед 500 найбільших ТНК світу. Характерною рисою в інвестиційній діяльності транснаціональних корпорацій є її регіонально-галузева спрямованість. Як правило, вони роблять капіталовкладення в галузі обробної промисловості нових індустріальних та щодо розвинених і країн, що розвиваються. В цьому випадку йде конкурентна боротьба за інвестиції державнополучателів капіталу. У взаємодії з найбільш розвиненими країнами ТНК вибирають політику нарощування товарного експорту і здійсненні капіталовкладень в добувну промисловість.

В цьому випадку розгортається жорстка конкурентна боротьба між ТНК за просування своїх товарів на місцеві ринки. Вивіз капіталу і його ефективне розміщення є основою світового панування транснаціональних корпорацій. Сукупні закордонні інвестиції всіх ТНК в даний час грають більш істотну роль, ніж торгівля. ТНК контролюють третину продуктивних капіталів приватного сектора усього світу, до 90% прямих інвестицій за кордоном. В середині 90-х рр. прями інвестиції

транснаціональних корпорацій перевищили 3 трлн. доларів. При цьому відбувалося збільшення прямих інвестицій рази в три швидше, ніж інвестиції в цілому, хоча вони (прямі інвестиції) усе ще утворюють приблизно 6% річних капіталовкладень промислово розвинутих країн. Маючи в своєму розпорядженні солідними капіталами, ТНК чинять активний вплив на міжнародних фінансових ринках. Валютні резерви ТНК у кілька разів перевищують резерви всіх центральних банків світу в сукупності.

Переміщення 1-2% маси грошей, наявних в приватному секторі, здатне кардинально змінити рівноправність національних валют. ТНК часто розглядають обмінні валютні операції як найбільш вигідного джерела своїх прибутків. Важливо відзначити головним джерелом своїх прибутків ТНК в більшості випадків розглядають обмінні валютні операції.

Важливо зауважити, що до кінця 60-х років одні з найголовніших корпорацій світу не надавали великого значення особливостям керівництва іноземними операціями, в зв'язку з тим, що продажі їх зарубіжних підприємств не перевищували зазвичай 100 млн. доларів на рік.

Американські ТНК, які ведуть свою діяльність в промислово розвинених країнах продавали на місцевих ринках до 77% продукції зарубіжних філій і дочірніх компаній при цьому їх валютні розрахунки стосувалися не більше 10% товарного обороту. З початком 70-х років ситуація зазнає якісних змін. Настав період використання міжнародного характеру структури корпорації. Американські ТНК в цілому підвищили зниження частки в добувній промисловості, сільському господарстві і ресурсоемному виробництві. Розширився склад експертів у материнській компанії за міжнародними фінансовими операціями. Велика частина найбільших ТНК США, при своїх штаб-квартири, організували спеціалізовані відділи по керівництву над міжнародними фінансовими оборудками. Щоб прийняти рішення, материнська компанія потребувала зібраної інформації по філіях в різних країнах. Для цих цілей, банки за допомогою комп'ютерних технологій і техніки щодня стали збирати зведені поточні баланси філій даної корпорації в даній країні і

займатися виконанням взаємних розрахунків або виробляти фінансові операції між філіями корпорацій в країні перебування.

Міжнародні транснаціональні економічні сили, високо концентровані. Про це свідчить той факт, що 1% материнських ТНК володіє 50% всього обсягу прямих зарубіжних інвестицій (загальних активів зарубіжних філій).

Основний обсяг прямих зарубіжних інвестицій і відповідно виробничої та іншої діяльності ТНК сконцентрований всередині «тріади»: Європейський союз (ЄС) – США – Японія, що обумовлено специфікою розвитку сучасного етапу науково-технічної революції і, в зв'язку з цим, структурною перебудовою національних господарств. Про це свідчить і розміщення закордонних філій ТНК: 45% з них розташовані в промислово розвинених країнах, 41% – в країнах, що розвиваються, 13% – в країнах Центральної та Східної Європи. ТНК займають все більш верхні поверхи господарської структури. Так, 60% американських і японських ТНК зайняті в сфері обробної промисловості, 37% – в галузях обслуговування і тільки 3% – в первинному секторі (добувна промисловість) [82].

Таким чином, визначальний вплив ТНК на світовий розвиток добре проглядається через систему їх міжнародних науково-технічних зв'язків, з яких найбільш характерними є такі: зовнішня технологічна торгівля, включаючи торгівлю машинами, обладнанням, патентами, ліцензіями, ноу-хау і т. д.; експорт капіталу з метою здійснення великих науково-технічних проєктів, інвестицій в наукоємні види виробництва (електроніка, інформатика, біотехнологія, нові матеріали і т. д.), будівництва підприємств і інших об'єктів, геологорозвідувальних робіт; військова сфера, включаючи спільні науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) і торгівлю зброєю; міжнародний інжиніринг; міжнародний лізинг; підготовка за кордоном науково-технічних кадрів; контроль міжнародного ринку інформаційних послуг; безпосередню участь в розробці міжнародних угод по стандартизації та інших напрямках, що забезпечують узгодженість дій ТНК на світовій арені; науково-технічні зв'язки в рамках двосторонніх і багатосторонніх угод ТНК, включаючи їх стратегічні союзи.

В умовах глобалізації основний акцент робиться на НДДКР і інновації, так як вони є важливим фактором розвитку світової економіки. За останні десятиліття темпи зростання високотехнологічної продукції на 50% перевищують середнетехнологічну виробу і послуги і на 100% низькотехнологічні. Особливо значна високотехнологічна продукція в розвинених державах. В цілому, приблизно 80% з 700 ТНК з найбільшими витратами на НДДКР відбуваються в США, Японії, Німеччині, Великобританії та Франції. Проте, не дивлячись на високий рівень загальної інтернаціоналізації, НДДКР є централізованими в країні базування.

Протягом останніх десятиліть ТНК спрямовують свої інноваційні та науково-технічні ресурси переважно на виконання двох основних корпоративних завдань – зменшення витрат на виробництво вже наявної продукції і розробку нової продукції для майбутнього позиціонування на глобальному ринку.

В умовах глобалізації, ТНК розвинених країн стали використовувати нові можливості та розміщувати свої інвестиції в НДДКР за межами країни базування, при цьому переслідуються різні цілі: більш низькі витрати на людські ресурси в країнах, що розвиваються; розташування НДДКР ближче до нових ринків; використання висококваліфікованих кадрів на міжнародному ринку праці. Сьогодні більше половини всіх ТНК мають науково-технічні центри в Китаї, Індії та Сінгапурі. Основними факторами такого руху є: необхідність інновацій в умовах глобальної конкуренції; більш низька вартість персоналу в країнах з економікою, що розвивається; часто багатий вибір освіченого персоналу в країнах реципієнтах; хороші умови для науково-технічної діяльності, створені в країнах з економікою, що розвивається.

В даний час правила гри транснаціональних корпорацій активно змінюються. Наприклад, має місце тенденція збільшення числа транснаціональних компаній, які базуються в країнах, що розвиваються. Причиною цього є більш низькі витрати, а також більш лояльне законодавство. Також підвищується роль філій транснаціональних корпорацій. На них припадає близько 33% міжнародних торговельних потоків; їх внесок у виробництво загальносвітового валового внутрішнього продукту становить близько 10%.

Варто відзначити, що 100 найбільших ТНК мають 40-50 відсотків всіх зарубіжних активів. Якщо порівняти активи 100 компаній із загальною сумою у всьому світі, які можна оцінити в \$ 20 трлн., То вийде, що ці 100 компаній мають приблизно 16% світових продуктивних активів усього світу, а 300 найбільш великих компаній контролюють, ймовірно, 25% всіх активів. Сьогодні ТНК – це реальний показник того, що рівень концентрації капіталу і виробництва переріс національні кордони, що вона стала займати міцні позиції не тільки в національній, а й світовій економіці. Найбільші ТНК в світі сформувалися в паливно-енергетичному комплексі, а саме в секторі нафтовидобутку.

За даними Forbes рейтингу транснаціональних корпорацій (ТНК) Китай в 2020 році твердо займає три лідируючі позиції, в порівнянні з 2019 роком в якому США закріпила це місце за собою (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рейтинг найбільших міжнародних (транснаціональних) корпорацій (ТНК) в світі на 2020 р.

Рейтинг	Компанія	Країна	Оборот (білйон дол. США)	Прибуток (білйон дол. США)	Активи (білйон дол. США)	Капіталізація (білйон дол. США)
1	ICBC	China	148,7	42,7	3 124,9	215,6
2	China Construction Bank	China	121,3	34,2	2 449,5	174,4
3	Agricultural Bank of China	China	136,4	27,0	2 405,4	141,1
4	JPMorgan Chase	United States	105,7	17,3	2 435,3	229,7
5	Berkshire Hathaway	United States	178,8	19,5	493,4	309,1
6	Exxon Mobil	United States	394,0	32,6	346,8	422,3
7	General Electric	United States	143,3	14,8	656,6	259,6
8	Wells Fargo	United States	88,7	21,9	1 543,0	261,4
9	Bank of China	China	105,1	25,5	2 291,8	124,2
10	Petro China	China	328,5	21,1	386,9	202,0

Джерело: [82].

Поширилася тенденцією, яка на сьогоднішній день активно відбувається в усьому світі, а зокрема, в більшій мірі в розвинених країнах, стало явище злиттів і поглинань. Це відбувається через нестабільну економічну та політичну ситуацію в світі, адже далеко не кожна корпорація або компанія здатна виконувати такий же обсяг продажів і отримувати таку ж прибуток, як було у них в кращі часи.

ТНК розширюють сфери своєї діяльності, яка поширюється не тільки на інші компанії, але і на державу. Можна говорити, про повну інтеграцію світової економіки. Існують певні цілі і причини, за якими компанії набувають іншу компанію, або ж просто відбувається об'єднання корпорацій. До таких цілей або причин можна віднести: придбання відсутньої у корпорації галузі, котора є в іншій компанії, тобто відбудеться галузеве поділ; придбання потрібних ресурсів, щоб збільшити конкуренцію на світовому ринку.

Отже, ТНК розвинених країн є великими учасниками міжнародних кредитних і фінансових відносин. вони мають величезну кількість накопичень всередині корпорацій, за допомогою яких можуть покрити виникають в процесі діяльності витрати, тобто ТНК – це величезний самофінансуючий «організм». Але все ж, корпорації потребують залучення сторонніх, зовнішніх ресурсів, щоб фінансувати своє розвивається і росте виробництво. Для цього багато ТНК вдаються до міжнародних кредитах. Більшою мірою, провідні розвинені компанії використовують для залучення іноземного капіталу, євrorинок. З сумарною короткостроковою і середньостроковою заборгованості найбільших ТНК на європозики припадає понад 40%. Значимість євrorинку зростає з кожним роком, так як провідним країнам, які мають у своєму розпорядженні величезними зовнішньоекономічними зв'язками, створюють перевагу, які полягають в необмеженій національному контролі кредитування.

Ще одним важливим призначенням міжнародного кредитного ринку для корпорацій розвинених країн є вигідне розміщення своїх накопичень, фінансових і грошових ресурсів. Але, як і всі суб'єкти даного ринку, ТНК не є винятком і не застраховані від мінливості валютних курсів і процентних ставок. Тому вони активно розвивають і використовують різні валютні інтервенції.

Важливою тенденцією на міжнародному кредитному ринку, якої почали користуватися ТНК провідних країн – це кредитні деривативи. Якраз, за допомогою даних похідних фінансових інструментів ТНК можуть забезпечити собі безпечну діяльність, зокрема виключити кредитний ризик. Так, корпорації розвинених країн, набуваючи філії в тих же самих країнах, що розвиваються, управляють кредитним і проектним ризиком, наприклад, якщо постачальник або споживач виявляться некредитоспроможними. Злиття і поглинання, які були розглянуті вище в розвинутих країнах, також є тенденцією і на міжнародному кредитному ринку. Тут вона більше відбивається на ТНБ, так як практично весь капітал цих банках концентрується на кредитному ринку промислово розвинених країн. Особливо, дане явище поширене в Європейському союзі. За останні п'ять років у Франції відбулися злиття БНП і Париба, Креді Ліоне і Креді Агріколь з утворенням нового банку Ле Креді Ліоне (LCL), Банку Популер і корпоративного банку Натаксіс, до яких приєдналися пізніше кредитно-фінансова група Бред (BRED) і Банк Федераль Популер [83].

Також важливим явищем в останні роки, стала конкуренція між самими провідними ТНК розвинених країн, а саме: американськими, європейськими та країнами Південно-Східної Азії. Вони почали застосовувати різні методи боротьби, основним з яких є розміщення філій в офшорних зонах. В основному, це пов'язано з відходом від податків. І останньою тенденцією міжнародного кредитного ринку є те що, корпораціям розвинених країн, які є першокласними і надійними позичальниками, видаються євровалютні довгострокові кредити.

Корпорації розвинених країн мають необмежені можливості отримання позик на міжнародному ринку, так як вони мають можливість отримання кредитів від МВФ і МБРР. Корпорації провідних країн мають перевагу в тому, що всі кредитні і фінансові операції здійснюються в конвертованих валютах цих країн і євро. Завдяки цій перевазі, вони також виграють в процентних ставках, так як в Єврокредити ставки нижче.

Актуальним аспектом є відтворення і реалізація товарів і послуг, а також зростання експорту. Саме, цей аспект – вивезення капіталу або експорт капіталу - є

початком транснаціональної діяльності провідних країн, а саме США, країн Західної Європи і Японії. У цих країнах є розвинені ринки капіталів, які мають у своєму розпорядженні в собі різні фінансово-кредитні інститути. Правда, США мають найбільш привілейоване становище. США, на відміну, від інших розвинених країн, активно усувають міждержавні розходження, зокрема змінам піддалися рівень доходу, тобто, розроблена реальна середня заробітна плата, що автоматично збільшує попит споживачів; встановлено оптимальний попит на засоби виробництва в розвинених і країнах, що розвиваються. Ці чинники допомогли створити схожість ринків багатьох країн, і діяльність ТНК все більш направлена на середньостатистичного міжнародного клієнта і на міжнародний ринок в цілому. Але, відмінності все одно залишаються, так як залишаються різні соціальні верстви населення.

ТНК США сприяють динамічному зростанню високотехнологічної сфери. Якраз, величезні фінансові ресурси йдуть на наукову діяльність в розвинених країнах. Серед них, найактивнішими учасниками є: Німеччина, Канада, Японія, Великобританія і Франція. Інтенсивний розвиток НДДКР американських корпорацій відбувається і в країнах БРІКС, особливо Індії, Китаї і Бразилії. Наприклад, провідна корпорація «General Electric» інвестувала понад 50 млн. Дол., Щоб створити медичний науковий центр в Індії, який вважається наймасштабнішим центром даної корпорації. Або ж дослідний центр «Microsoft» в Пекіні має статус відомого центру цієї корпорації за кордоном.

Американські ТНК мають великі досягнення в науці і техніці, тому вони є основними двигунами обміну високими технологіями між різними країнами світу. Пріоритет мають філії, які перебувають в країнах наукових центрів. Самі філії направляють витрати на розвиток НДДКР, які йдуть для задоволення їх же потреб. Слід зазначити, що від наукової діяльності США отримують величезні прибутки, тому з кожним роком їх статус міцніше і конкурентоспособність зростає.

Особливе місце в інвестиційній діяльності американських корпорацій займає співпраця з найбільш розвиненими країнами-членами ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку). У 2019 року на частку 12 з них припадало

75% накопичених прямих інвестицій США в країнах, що розвиваються. Серед найбільших одержувачів інвестицій – Бермуди (282 млрд. дол.), Карибські острови (234,2 млрд.), Сінгапур (154,4 млрд.), Мексика (101,4 млрд.), Бразилія (78 млрд. дол.) і Сянган (59 млрд. дол.). У той же час на 48 країн Африки, розташованих на південь від Сахари, припадало близько 1% інвестицій США в країнах, що розвиваються країнах, хоча і в цьому регіоні політика американських ТНК стає все більш диференційованою [83].

Головна відмінність в інвестиціях корпорацій США, в сферу послуг, що розвиваються і розвинених країн є те, що на ринках, що розвиваються, основна мета не максимізація прибутку за допомогою різних фінансових і податкових пільг, а більше створення живої конкурентного середовища і розширення впливу на більшу кількість країн. Що стосується розвинених країн, важливим аспектом проведеної інвестиційної діяльності є збільшення доходів і примноження площі впливу на даних ринках. Це відбувається завдяки високому рівню життя і доходів населення, і відповідно великому попиту. Чітко можна помітити зміни в галузевій сфері розміщення іноземного капіталу. Якщо раніше, інвестиції направлялися більше на видобувну промисловість, сировинну сферу, то зараз американські корпорації мають у своєму розпорядженні свій капітал в торгіві, інформаційні, банківський, фінансові та інші напрямки.

Істотним прикладом, діяльності корпорацій на розвинених ринках, може послужити японська автомобільна сфера. Автомобілебудування в Японії є однією з великих і розвинених діяльностей за чисельністю залучених працівників, вироблених автомобілів, а також множинної кооперацією з іншими компаніями різних країн.

Основними тенденціями розвитку корпоративного сектора економіки в розвинених країнах є: транснаціоналізація, зокрема, крім великих корпорацій на світову арену виходять малі і середні компанії; взаємопроникнення моделей корпоративного управління (прагнення американських компаній до інсайдерської системи, вся велика залежність японських і німецьких компаній від ринків капіталу); демократизація корпоративних відносин за рахунок участі працівників у власності,

прибутку та управлінні корпорацією; інституціоналізація, що охоплює базові принципи корпоративного управління, так і особливості реалізації корпоративної соціальної відповідальності. Таким чином, вдосконалення інституційного середовища ведення бізнесу в розвинених країнах здійснюється дуже активно на основі сприятливого інституційного клімату.

Роль ТНК в сучасному світовому господарстві оцінюють за допомогою наступних показників: ТНК контролюють приблизно 2/3 світової торгівлі, причому 40% цієї торгівлі здійснюється всередині ТНК, тобто вона відбувається не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними цінами, які формуються не під тиском ринку, а під довгостроковою політикою материнської корпорації; на них припадає близько 1/2 світового промислового виробництва; на підприємствах ТНК працює приблизно 10% всіх зайнятих в несільськогосподарському виробництві (з них майже 60% працюють в материнських компаній, 40% – в дочірніх підрозділах); ТНК контролюють приблизно 4/5 всіх існуючих у світі патентів, ліцензій і ноу-хау (мають вагомий роль в світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробках (НДДКР)).

Майже всі найбільші ТНК по національній приналежності відносяться до «тріади» – трьох економічних центрів нашої планети – США, ЄС і Японії. В останні роки активно розвивають свою діяльність на світовому ринку транснаціональні корпорації нових індустріальних країн. Об'єктивно ТНК сприяють розвитку промисловості, змінюють структуру народного господарства країн, що розвиваються і тим покращують становище цих держав в МРТ і міжнародних економічних відносинах. Найбільш поширеною помилкою про наслідки діяльності ТНК є думка, що в результаті міжнародних операцій транснаціональних корпорацій одна країна обов'язково виграє, а інша несе втрати. В реальному житті такі ситуації виключити неможливо, проте існують і інші результати: обидві сторони можуть опинитися у виграші (або в програші).

В сучасних умовах приймаючі країни, як розвинені, так і країни, що розвиваються, як правило, схвалюють діяльність ТНК на своїй території. Більш того,

в світі існує конкуренція між країнами щодо залучення прямих зарубіжних інвестицій, в процесі якої ТНК отримують податкові знижки та інші пільги.

Позитивним можна вважати і вплив ТНК на прискорення науково-технічного прогресу, тому вони мають більші фінансові ресурси. ТНК займає більшу частину ринку науково-технічних кадрів і застосовує технічні знання в глобальному масштабі. Для утримання лідерства їм необхідно постійно нарощувати і удосконалювати інноваційні можливості. ТНК встановили високі норми з охорони навколишнього середовища з боку своїх дочірніх компаній, що є ще одним плюсом діяльності ТНК. ТНК посилюють процес інтернаціоналізації світової економіки, активно використовують МРТ і сприяють встановленню нових схем у всесвітньому поділі праці.

Під контролем ТНК знаходяться до 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, 85% ринку міді, 80% чаю, 75% бананів і натурального каучуку. Значною мірою підконтрольні ТНК ринки металів, енергоносіїв, лісоматеріалів, озброєнь. ТНК грають дуже важливу роль в експорті промислових товарів, де експорт всіх основних технічно складних товарів, як правило, сконцентрований в невеликій групі великих ТНК, а сама реалізація цих товарів відбувається через систему зарубіжних дочірніх підприємств цих фірм. Така експортна схема характерна для вивезення автомобілів, побутової та промислової електронної техніки, фармацевтичних та хімічних товарів і ін.

Інтегруючи робочу силу різних країн і пред'являючи їй повсюдно одні й ті ж вимоги, ТНК відіграють важливу роль в поширенні міжнародних стандартів. Так, споживачі в країнах з менш розвинутою економікою, в яких є дочірні компанії, виробляють і споживають товари з таким же рівнем якості, як і в країнах материнських компаній, але за нижчою ціною.

Таким чином, транснаціональні корпорації продемонстрували свою здатність порушувати ізоляцію національних економік, залучаючи їх в єдиний процес зі світовою економічною спільнотою. Вони служать найважливішим засобом передачі нових технологій, поширення інформації про нові продукти, в результаті чого змінюються суспільні переваги. ТНК мають більші можливості впливу на економіку

країн перебування. Операції між підрозділами ТНК, розташованими в різних країнах, являють собою істотну частину зовнішньоторговельних оборотів і розрахунків навіть великих західних країн. Глобалізація діяльності корпорацій дозволяє їм переводити з країни в країну в своїх інтересах величезні ресурси. Конкретний прояв впливу ТНК на економіку тієї чи іншої країни залежить від економічної потужності суб'єктів відносин, положення філій і дочірніх компаній ТНК в країні перебування.

2.3. Аналіз концепції сталого розвитку транснаціональних корпорацій світу в умовах глобалізації

До середині ХХ століття управлінці західних корпорацій прийшли до усвідомлення необхідності цілеспрямованого і системного регулювання відносин компанії з внутрішнім і зовнішнім середовищем, результатом чого згодом стала поява концепції корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Протягом кількох наступних десятиліть, за відсутності єдиного, закріпленого на міжнародному рівні регламенту в області соціальної політики, менеджери встановлювали власні розрізнені стандарти, що регулювали взаємини зі співробітниками і визначали корпоративну етику в цілому. У 2000 р. Глобальний Договір ООН (United Nations Global Compact) проголосив десять ключових принципів ведення бізнесу в чотирьох сферах (права людини, трудові відносини, охорона навколишнього середовища, боротьба з корупцією) з метою заохочення корпоративної соціальної відповідальності на національному та глобальному рівнях і популяризації нефінансової звітності по даній діяльності. Перша широкомасштабна ініціатива ООН в області КСВ ставила також завдання активізації участі бізнес-спільноти в справі здійснення більш глобальних цілей всесвітньої організації – спочатку Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), а згодом Цілей сталого розвитку (ЦУР) [79]. Одночасно з прийняттям Глобального договору в якості програмного документа соціально-економічного розвитку Євросоюзу була затверджена Лісабонська стратегія, яка

закріпила в бізнес-середовищі розуміння того, що соціальна відповідальність бізнесу є одним з невід’ємних факторів стійкого соціально-економічного розвитку в умовах сучасної глобальної економіки.

До теперішнього часу в науковому співтоваристві не існує єдиної думки щодо взаємозв’язку і розмежування концепцій корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку. У наведеній нижче табл. 2.4 зроблена спроба порівняти дві концепції на підставі їх ключових особливостей, виділених по умовно заданим критеріям.

Таблиця 2.4

Порівняння концепцій сталого розвитку (СР) і КСВ

Критерій	УР	КСВ
Часові рамки	Довгострокові цілі розвитку (часовий проміжок в декілька поколінь)	Актуальні (короткострокові) потреби зацікавлених сторін
Специфіка	Залежить від глобального порядку денного	Залежить від конкретних вимог зацікавлених сторін
Складові	Спочатку акцент на екологічній складовій => поширення на соціальне і економічне вимірювання	Спочатку акцент на соціальних питаннях (права людини, умов праці) і проблемах екології => перехід до «3-м кошиках відповідальності»

Джерело: [79].

Виходячи з даної таблиці, видно, що концепція сталого розвитку за охопленням ширше по всіх розглянутих критеріям: вона націлена на довгостроковий розвиток, є універсальною для всього людства, зачіпає інтереси всіх без винятку учасників і в повному обсязі відображає актуальні проблеми глобального розвитку. Корпоративна соціальна відповідальність має більш вузький фокус: вона спрямована на задоволення поточних короткострокових запитів виключно зацікавлених сторін. При цьому, згідно з вузького розуміння теорії стейкхолдерів Е. Фрімена, число сторін, інтереси яких компанія обов’язково повинна враховувати, може бути зведене до категорії «основних стейкхолдерів», тобто тільки тих осіб і груп, від яких залежить виживання організації [2]. Безумовно, еволюціонуючи паралельно з концепцією сталого розвитку, концепція КСВ зазнавала якісні зміни і удосконалювалася. Якщо раніше соціально орієнтована діяльність бізнесу була

зосереджена, в основному, на відносинах з власними співробітниками, благодійних акціях та природоохоронних заходах (останнє пояснюється досить довгим домінуванням еколого-системного наукового підходу), то на даний момент в рамках КСВ розглядають уже «три кошики відповідальності»: економічна (якість, безпеку продукції і послуг, їх фізична і цінова доступність), екологічна (зниження шкідливих викидів і інших навантажень на навколишнє середовище) і соціальна (внутрішня діяльність у вигляді розвитку свого колективу і зовнішні соціальні проекти, включаючи благодійність)»[84]. Саме тому, на думку деяких дослідників, концепції корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку можна вважати «двома сторонами однієї медалі», а першу слід розглядати як «інструмент досягнення цілей сталого розвитку» [83]. Не випадково один з яскравих теоретиків стейкхолдерських підходу Е. Фрімен в одному зі своїх інтерв'ю підкреслив, що в сучасних умовах «все стає на свої місця, якщо з словосполучення» соціальна відповідальність бізнесу «прибрати слово» соціальна «, оскільки відповідальність бізнесу сьогодні повинна бути всебічною і сприйматися саме так «.

Сприяння у вересні 2015 р. оновленої Глобальної порядку до 2030 р. значення концепції сталого розвитку для бізнесу багаторазово посилюється. На відміну від попередньої порядку (Декларації тисячоліття ООН, що діяла з 2000 по 2015 р.), в її версії систематично простежується імператив на адресу приватного сектора, який закликає його до активної участі у вирішенні подальшої долі людства. Ухвалення ЦУР ознаменувало зміну парадигми загальносвітового розвитку: очевидне зростання глобалізації і взаємозалежності привів до розширення спектра проблемних сфер; світове співтовариство звернуло увагу на проблеми, з якими зіткнулися в процесі економічного зростання розвинених країн. Істотні успіхи в досягненні ряду Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ) – зниження рівня бідності та прогрес в сфері охорони здоров'я в країнах, що розвиваються – загострили питання зростання населення і обмеженість ресурсів і, як наслідок, актуалізували проблему пошуку нових моделей виробництва та споживання і інноваційних рішень, розробка яких багато в чому залежить від діяльності приватного сектора. В результаті бізнес набуває статусу одного з ключових учасників процесу реалізації нової універсальної

і збалансованої парадигми розвитку. ЦУР є 17 цілей, що включають 169 конкретних завдань. Для відстеження прогресу по їх здійсненню будуть застосовуватися кілька сотень індикаторів, процес розробки яких ще не завершено. Однак в рамках Глобального партнерства в цілях ефективної співпраці для розвитку (GPEDC) вже створено 10 індикаторів для моніторингу прогресу в досягненні ЦУР, один з яких заявлено як «Якість державно-приватного діалогу» [83]. У жовтні 2015 р. рамках Глобального договору ООН був представлений новий проект – Компас ЦУР (SDG Compass) [79] – керівництво, яке допоможе компаніям вибудувати бізнес-стратегії відповідно до Цілей сталого розвитку, а також виміряти внесок в їх досягнення.

У зв'язку зі схваленням нового порядку денного Консультативний комітет по бізнесу і підприємництва при ОЕСР (ВІАС) опублікував документ, який би значення ЦУР для бізнесу. У документі ВІАС відзначається, що участь бізнесу необхідно для досягнення кожної з 17 ЦУР. Всесвітня рада підприємців зі сталого розвитку (WBCSD) також оцінює роль приватного сектора і інвесторів в досягненні ЦУР як основоположну, оскільки саме бізнес є драйвером економічного зростання, створення робочих місць, джерела фінансів, технологій та інновацій. За заявою керівництва Ради, компанії, які будуть вибудовувати принципи своєї роботи відповідно до ЦУР, зможуть «краще управляти ризиками, передбачити нові вимоги споживачів, забезпечувати собі доступ до ресурсів, зміцнювати базу стійких поставок, а також отримувати подальші конкурентні переваги» [83]. Однак представники організації підкреслюють важливість співпраці бізнесу і органів державної влади, оскільки від регулюючої ролі останніх залежить впровадження в економіку нових «стійких» технологій, продуктів і послуг. Також наголошується, що правильний перерозподіл державних і приватних інвестицій буде сприяти підтримці стабільності як товариств, так і ринків. Для того щоб оцінити, які виклики і можливості для бізнесу представляє кожна з 17 Цілей, робляться спроби об'єднання цих цілей за ознакою їх впливу на бізнес.

Таким чином, офіційне закріплення ЦУР в Порядку ООН перетворило їх в обов'язкові критерії, за якими в доступній для огляду перспективі буде оцінюватися діяльність усіх інститутів і структур. У зв'язку з виниклою необхідністю відповідати

новим вимогам, конкуренція в бізнес-середовищі зростатиме, що доводить важливість прагнень з боку компаній внести вклад у досягнення максимальної кількості ЦУР і створити інноваційні проривні моделі сталого розвитку для підвищення своїх конкурентних переваг і підтримки власної стійкості.

Зокрема, стрижневою основою єдності Європейського Союзу є спільне полікотворення, зокрема реалізація політики згуртування. Європейська модель згуртування є прикладом одного із найдосконаліших концептуальних та методологічних підходів до інтегрованого розвитку, що постійно еволюціонує, відповідно до внутрішніх та глобальних викликів розвитку регіонів та держав-членів ЄС. Первинно її метою було визначено сприяння гармонійному соціально-економічному розвитку Європейського Союзу та його країн-членів [82].

Пріоритетною мала бути підтримка регіонів зі складними природно-кліматичними умовами та демографічною ситуацією, що переживали промисловий перехід, з високим рівнем безробіття, сільських територій, неблагополучних міських районів та найвіддаленіших регіонів. Однак, практика ЄС показує, що вплив глобалізації, міграції, бідності та відсутності інновацій, змін клімату, енергетичного переходу та забруднення навколишнього середовища не обмежується менш розвиненими регіонами [71].

Сучасний рівень світового технологічного розвитку та дестабілізуючий вплив великих корпорацій, ринкові важелі не здатні ефективно регулювати економіку. З цієї причини, враховуючи інноваційний прогрес провідних країн, ефективна організаційна роль країни стає запорукою стійкого функціонування національних економічних систем. Крім того, сучасний постіндустріальний цивілізаційний етап суспільства характеризується також зростаючим значенням соціально-гуманітарної складової, яка посилює та трансформує функції управління. Отже, уряд повинен перерозподіляти доходи за допомогою податкової системи, стимулювати попит та щедро фінансувати фундаментальні дослідження, освіту та постійний професійний розвиток.

Після глобальної фінансово-економічної кризи і під впливом його наслідків, особливо з 2014 р., зазначалося наростання нестабільності, непередбачуваності

економічного розвитку провідних країн і регіонів світу, а також тих країн, які рухалися по «наздоганяючій» їх траєкторії. Цілком закономірно подібні тренди трактувалися як формування специфічних умов «турбулентності» на сучасному етапі світо господарської еволюції. Найбільш очевидними зрушеннями негативного характеру можна вважати значне погіршення кон'юнктури багатьох міжнародних товарних ринків, активізацію «сепаратистських» (в стилі протекціонізму) трендів в глобальному товарному обміні, а це призводило до розв'язування «торгових конфліктів» і «торгових воєн» [51].

Значна лібералізація інвестиційних режимів та активна інвестиційна політика в країнах Центральної та Східної Європи-7 сприяли їх відкритості для іноземних інвесторів. У дослідженні доцільно виділити шість основних етапів формування інвестиційних режимів країн ЦСЄ-7, які мали свої особливості формування як в контексті європейських інтеграційних ініціатив, так і у взаємодії з процесами глобальної економіки (рис. 2.4).

Незважаючи на мінливий світовий економічний розвиток (фінансові кризи 1998 та 2008 та ін.), країни ЦСЄ-7 дотримувались успішної політики залучення прямих іноземних інвестицій, але, незважаючи на високу динаміку прямих іноземних інвестицій, вони все ще вони значно відставали від ЄС-15 з точки зору залучення, прями іноземні інвестиції у ВВП (двічі) та на душу населення (тричі). Про економічний потенціал ЄС можна судити за обсягами виробництва валового продукту, які до 2019 року в поточних цінах склали, за офіційними даними МВФ, 18,4 трлн дол. США (аналогічний показник для США – 19,4 трлн дол., для Японії – 4,9 трлн дол.). Однак при використанні розрахунків на основі паритету купівельної спроможності (ПКС) складається дещо інше співвідношення сил між цими трьома суб'єктами. Виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП) в ЄС досягло до 2019 р. 21,1 трлн дол. (або 26,6% світового показника), в США – 19,5 трлн дол. (15,3%), в Японії – 5,4 трлн дол. (4,3%). Очевидно, що разом ці партнери-конкуренти виробляють майже половину глобального валового продукту [84].

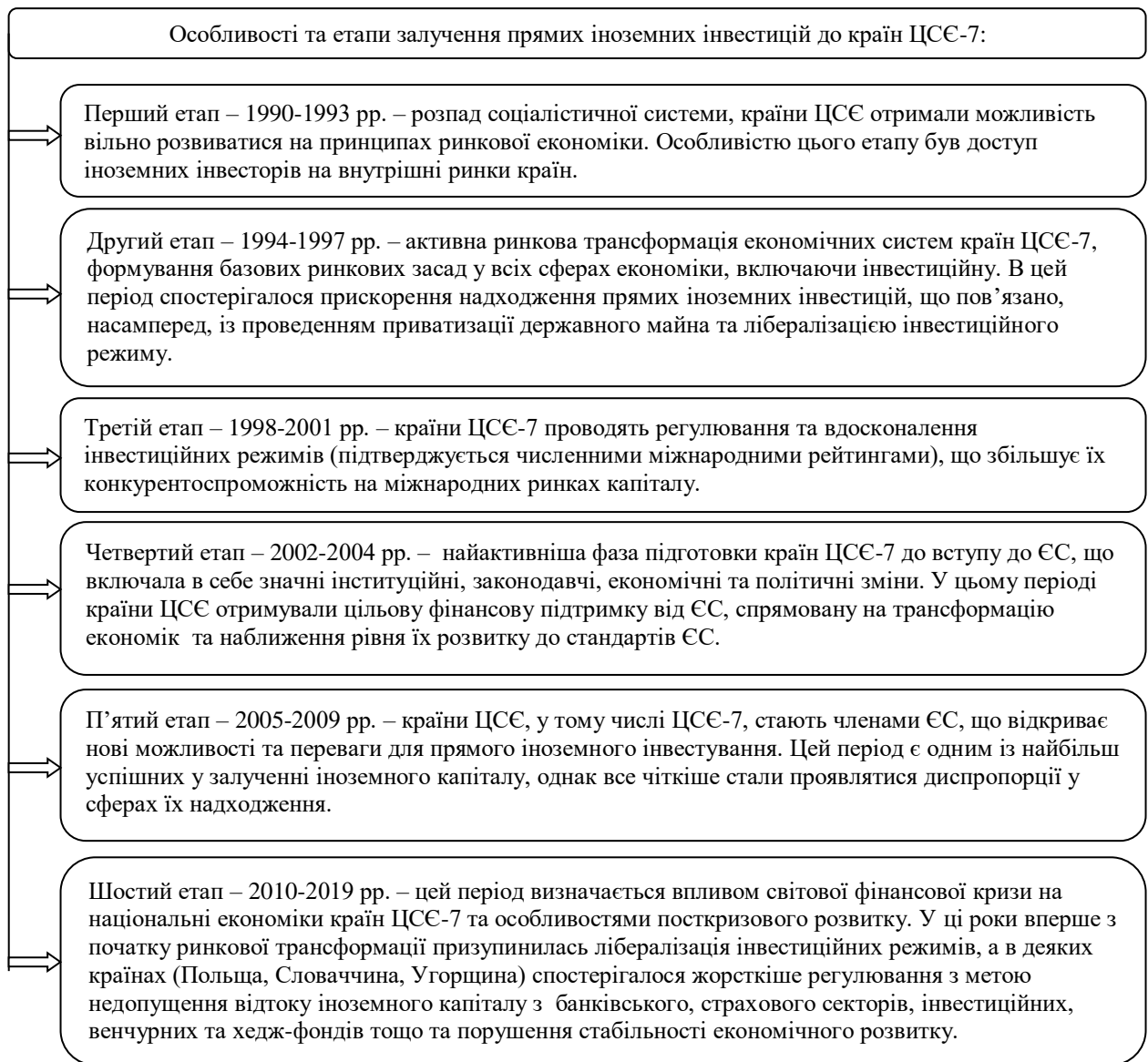

Рис. 2.4. Особливості та етапи залучення прямих іноземних інвестицій до країн ЦСЄ-7

Джерело: [84].

Високі досягнення демонструє ЄС також за показником валового продукту на душу населення, параметри якого до 2019 році досягли понад 41,1 тис. дол. США, хоча він трохи поступається США (59,5 тис. дол.) і Японії (43,3 тис. дол.). Тим не менш, варто врахувати, що наведені по Євросоюзу дані носять «середньостатистичний» характер, оскільки в його складу увійшли країни з помітно відрізняються аналогічними показниками.

Дійсно, серед світових лідерів з виробництва ВВП на душу населення (за ПКС) цілком закономірно перебувають Люксембург (друге місце, 105148 дол.), Ірландія (п'яте місце, 73215 дол.), Нідерланди (13 позиція, 53933 дол.), Швеція (15 місце, 51185 дол.), Німеччина (16 позиція, 50804 дол.), а також Данія та Австрія (18-19 місця, приблизно 50051 дол.). Відповідно, багато так звані старі країни-члени блоку входять, безсумнівно, в число найбільш просунутих в економічному відношенні держав світу [84].

З іншого боку, в ряді країн-членів Європейського союзу можна відзначити очевидних «аутсайдерів» з показниками істотно нижчі за середні для угруповання значень. До них відносяться такі нові країни блоку, як Польща (45 місце, 29642 дол.), Угорщина (46 місце, 29559 дол.), Латвія (52 позиція, 27702 дол.), Хорватія (57 місце, 24749 дол.), Румунія (58 місце, 24605 дол.), Болгарія (62 позиція, 21768 дол.). Беручи до уваги, що виробництво ВВП на душу населення в розрахунку за ПКС являє собою параметр, що визначає рівень економічного розвитку країни, можна констатувати наявність значних відмінностей між учасниками спільноти з даного найважливішого показнику [84].

Отже, помітну роль в характеристиці національних економік грають також вартісні обсяги товарного експорту / імпорту як важливі індикатори зовнішньоторговельної активності. За даним показником Європейський союз виступає в якості світового лідера, оскільки сукупні дані його товарного експорту до 2019 році досягли 5866,0 млрд дол., а імпорту товарів – 5763,6 млрд дол. Це означає, що ЄС вдавалося поки зводити зовнішньоторговельний баланс з позитивним сальдо. Однак найбільш вагомим результатом таких вражаючих показників експортно-імпортних торговельних зв'язків ЄС можна вважати його домінування в системі сучасної міжнародної товарної торгівлі. Так, досягнуті Євросоюзом вартісні обсяги товарного експорту дозволяють угруповання контролювати зараз 33,4% всього світового експорту товарів, а в сфері товарного імпорту – 32,3%. Іншими словами, Європейський союз зберігає свої позиції лідируючого інтеграційного співтовариства: як колективний суб'єкт воно забезпечує 1/3 світового товарообміну.

Засадничими принципами згуртування визначено рівність можливостей для кожного регіону та ефективне використання ендogenous потенціалу. Корикування пріоритетів політики згуртування та механізму їх бюджетування відбувається в рамках семирічних програмних періодів розвитку ЄС з перманентним дотримання курсу на досягнення максимальної територіальної конвергентності та соціально-економічного зростання регіонів. При цьому стратегічним імперативом політики згуртованості ЄС повинно бути виконання Паризької кліматичної угоди (COP21) та Цілей сталого розвитку ООН 2030 [54].

Посилення впливу глобальних ризиків (пандемія Covid-19, рецесія світової економіки) та внутрішніх загроз єдності (дезінтеграція Великобританії, міграційна криза) визначили напрями інноваційних змін у політиці згуртування на 2021–2027 рр.:

1. Метою її імплементації ідентифіковано посилення конвергенції регіонів шляхом подолання соціально-економічних розбіжностей і використання інструментів забезпечення їх сталого і тривалого розвитку.

2. Спрощення та уніфікація правил доступу до усіх структурних фондів ЄС. Система розподілу коштів може бути переглянута шляхом додавання критеріїв, пов'язаних із проблемами, з якими наразі стикається ЄС, від демографії та безробіття до соціальної інклюзії та міграції, від інновацій до змін клімату [6].

3. Переорієнтація з 11 цілей на 5 пріоритетів інвестування політики згуртування, з концентрацією 65-85 % загального обсягу фінансування на перших двох напрямках.

4. Посилення міського виміру згуртування, зважаючи на вищий рівень гостроти екологічних та демографічних проблем у міській місцевості.

5. Активізація транскордонного співробітництва шляхом розвитку транспортних та комунікаційних мереж. Європейський Союз має 40 внутрішніх прикордонних регіонів, які представляють 40 % його території та близько 30% населення ЄС. Ці регіони, як правило, мають нижчий рівень економічного розвитку в межах держави-члена, гірший доступ до державних послуг, таких як

лікарні та університети. Населення, підприємства та органи державної влади у прикордонних регіонах стикаються з особливими труднощами при контактуванні з різними адміністративно-правовими системами. Щоб вирішити ці труднощі та запропонувати низку нових конкретних дій Європейська Комісія прийняла програму «Сприяння зростанню та згуртованості в прикордонних регіонах ЄС» («Boosting Growth and Cohesion in EU Border Regions») [5].

Прозорість та ефективність імплементації політики згуртування забезпечуюся через Платформу відкритих даних політики згуртування, що дає можливість відслідковувати процес розгляду проєктів та їх фінансування.

Оцінка ефективності заходів в межах європейської політики згуртування та внесення коректив відбувається на основі застосування системи індикаторів, якими вимірюється ступінь конвергенції та дивергенції регіонів. Індикатори також служать орієнтиром для розподілу коштів структурних фондів ЄС між окремими країнами. Система індикаторів рівня згуртованості ЄС не є стійкою – вона базується на основних регіональних індикаторах (ВВП на душу населення, зайнятість у різних секторах економіки, витрати на дослідження та розвиток як частку ВВП, зайнятість, вікова структура ринку праці, характеристика населення за віком й освітою [84]) і варіюється в різних актах Європейської комісії, залежно від мети моніторингу. Первинно індикатори процесу згуртування в ЄС були згруповані за двома вимірами: економічним і соціальним. Лише у 2009 р. у Лісабонському договорі було офіційно задекларовано територіальний вимір рівня згуртованості. Однак, чіткого розмежування між окремими вимірами в академічних та інституційних колах не існує і нині, зважаючи високий ступінь зв'язку та взаємозалежності між окремими формами згуртованості та мультиколінеарності їх індикаторів.

Висновки до розділу 2

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

Виявлено, що географічна структура найпотужніших світових ТНК відображає лідерство США серед більшості країн, проте з кожним роком їх роль зменшується та зростає вплив Китаю. Актуалізуються основні галузі, де відбувається основний розвиток ТНК та найбільший приріст прибутку, а саме банківська справа, фінанси, будівництво та нафтогазові операції. Проведене дослідження показало негативний вплив пандемії коронавірусу на діяльність ТНК, що виявляється в зменшенні прямих іноземних інвестицій і спостерігатиметься аж до початку 2022 року в зв'язку з викликаною рецесією. Драматичне падіння спостерігатиметься як у розвинутих країнах (75%) так і в країнах з перехідною економікою (81%). Реалії свідчать, що найбільші збитки зазнали ТНК у галузі туризму, наприклад авіакомпанії. Проте особливий зріст спостерігається серед компаній у галузі електронної комерції.

Зазначено, що визначальний вплив ТНК на світовий розвиток добре проглядається через систему їх міжнародних науково-технічних зв'язків, з яких найбільш характерними є такі: зовнішня технологічна торгівля, включаючи торгівлю машинами, обладнанням, патентами, ліцензіями, ноу-хау і т.д. ; експорт капіталу з метою здійснення великих науково-технічних проєктів, інвестицій в наукоємні види виробництва (електроніка, інформатика, біотехнологія, нові матеріали і т.д.), будівництва підприємств і інших об'єктів, геологорозвідувальних робіт; військова сфера, включаючи спільні науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) і торгівлю зброєю; міжнародний інжиніринг; міжнародний лізинг; підготовка за кордоном науково-технічних кадрів; контроль міжнародного ринку інформаційних послуг; безпосередню участь в розробці міжнародних угод по стандартизації та інших напрямках, що забезпечують узгодженість дій ТНК на світовій арені; науково-технічні зв'язки в рамках двосторонніх і багатосторонніх угод ТНК, включаючи їх стратегічні союзи.

Досліджено, що активізація транскордонного співробітництва шляхом розвитку транспортних та комунікаційних мереж. Європейський Союз має 40 внутрішніх прикордонних регіонів, які представляють 40 % його території та близько 30% населення ЄС. Ці регіони, як правило, мають нижчий рівень

економічного розвитку в межах держави-члена, гірший доступ до державних послуг, таких як лікарні та університети. Населення, підприємства та органи державної влади у прикордонних регіонах стикаються з особливими труднощами при контактуванні з різними адміністративно-правовими системами. Щоб вирішити ці труднощі та запропонувати низку нових конкретних дій Європейська Комісія прийняла програму «Сприяння зростанню та згуртованості в прикордонних регіонах ЄС» («Boosting Growth and Cohesion in EU Border Regions»). Сучасний рівень світового технологічного розвитку та дестабілізуючий вплив великих корпорацій, ринкові важелі не здатні ефективно регулювати економіку. З цієї причини, враховуючи інноваційний прогрес провідних країн, ефективна організаційна роль країни стає запорукою стійкого функціонування національних економічних систем. Крім того, сучасний постіндустріальний цивілізаційний етап суспільства характеризується також зростаючим значенням соціально-гуманітарної складової, яка посилює та трансформує функції управління. Отже, уряд повинен перерозподіляти доходи за допомогою податкової системи, стимулювати попит та щедро фінансувати фундаментальні дослідження, освіту та постійний професійний розвиток.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ТНК НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

3.1. Особливості розвитку транснаціональних корпорацій України в контексті глобалізаційних процесів

Одним з найавторитетніших у світі є індекс рівня глобалізації країн світу за версією КОФ (KOFIndexofGlobalization), який було сформовано у 2002 році при Швейцарському економічному інституті (KOF Swiss Economic Institute) за участі Федерального Швейцарського технологічного інституту (Swiss Federal Institute of Technology). Під час формування комплексного показника автори проекту виходили з того, що глобалізація визначається як процес, що руйнує національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також виробляє складні відносини та взаємозв'язки, опосередковані через різноманітні потоки, що включають людей, капітали, ідеї тощо [82].

Індекс глобалізації КОФ дає змогу ідентифікувати масштаб інтеграції будь-якої країни у світовий простір шляхом оцінювання різних аспектів глобалізації, зведених в єдиний інтегрований показник, та проводити рейтинговий аналіз різних країн. За версією КОФ індекс глобалізації у 2007–2015 роках розраховувався за 23 змінними для 207 країн світу, з 2016 року – за 43 змінними для 203 країн світу. Індекс глобалізації за версією КОФ розраховується щорічно з 1970 року. Всі країни, досліджувані в рамках індексу глобалізації, оцінюються за показниками, об'єднаними в три основних групи глобальної інтеграції [82]:

1) економічна глобалізація (обсяг міжнародної торгівлі, рівень міжнародної ділової активності, торговельні потоки, міжнародні інвестиції, тарифна політика, обмеження й податки на міжнародну торгівлю тощо);

2) соціальна глобалізація (рівень культурної інтеграції, відсоток іноземного населення, міжнародний туризм, міжнародні особисті контакти, обсяг телефонного

трафіку, поштових відправлень, транскордонних грошових переказів, інформаційних потоків, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури тощо);

3) політична глобалізація (членство держав в міжнародних організаціях, участь в міжнародних місіях (включаючи місії ООН), ратифікація міжнародних багатосторонніх договорів, кількість посольств та інших іноземних представництв в країні тощо).

За системою КОФ із 2016 року розрізняють де-юре та де-факто показники. Де-юре показники відображають торговельні обмеження, контроль за рухом капіталу, інші регуляторні обмеження вільної торгівлі, включаючи торговельні бар'єри, інвестиційні обмеження, обмеження доступу до інтернет-ресурсів, телебачення тощо. Де-факто показники розкривають результати міжнародної торгівлі товарами та послугами, обсягів зарубіжних інвестицій, експорту високих технологій, міграції робочої сили тощо, засвідчують реальну участь країни в процесах глобальної інтеграції [79]. Тоді як де-факто глобалізація вимірює реальні міжнародні потоки, де-юре глобалізація вимірює політику та умови, які полегшують або ускладнюють просування всіх видів потоків [79]. Про зв'язок вітчизняної економіки із сучасними глобальними процесами свідчать дані, наведені в табл. 3.1, де представлено рейтингові оцінки масштабу інтеграції окремих країн, зокрема України, у світовий простір за системою кількісного та якісного виміру глобалізації КОФ.

Таблиця 3.1

Рейтинг України за індексом рівня глобалізації КОФ у 2014–2019 роках

Значення показника		2014	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс глобалізації	рейтинг	44	47	44	42	41	45
	значення	68,48	67,78	68,85	69,50	70,71	70,24
Економічна глобалізація	рейтинг	61	64	59	56	54	63
	значення	67,39	64,84	65,70	67,52	68,89	68,42
Соціальна глобалізація	рейтинг	69	69	70	69	67	63
	значення	57,02	57,78	60,06	59,95	61,06	61,05
Політична глобалізація	рейтинг	43	42	39	40	41	43
	значення	86,33	86,07	86,05	86,01	86,27	84,90

Джерело: [82].

За інтегрованим індексом глобалізації КОФ Україна займає середні позиції серед країн, стосовно яких ці показники розраховуються. Згідно з даними проведених досліджень з 2006 року спостерігаємо зростання індексу глобалізації України більш швидкими темпами порівняно з темпами зростання світового індексу глобалізації. Проте за світовим індексом глобалізації КОФ Україна протягом 2014–2019 років залишається в п'ятій десятці рейтингу країн світу (у 2014 році вона має 44 позицію в рейтингу, у 2019 році – 45 позицію в рейтингу, у 2018 році – 49 позицію в рейтингу). За рівнем економічної глобалізації спостерігається зниження рейтингу на 2 пп. за останні шість років (у 2014 році вона має 61 позицію в рейтингу, у 2019 році – 63 позицію в рейтингу), за рівнем соціальної глобалізації відзначається зростання рейтингу на 6 пп. (у 2014 році вона має 69 позицію в рейтингу, у 2019 році – 63 позицію в рейтингу), за політичною складовою Україна посідає 39–43 місця в рейтингу [71]. Сьогодні Україна є членом більше сорока міжурядових та неурядових міжнародних організацій. За роки незалежності Україна увійшла до складу Міжнародного валютного фонду (МВФ, 1992 рік), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР, 1992 рік), стала повноправною учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ, 1995 рік), повноправним членом такої впливової міжнародної регіональної інституції, як Рада Європи (РЄ, 1995 рік) [71]. У 2014 році було підписано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію України з ЄС), яка замінила Угоду про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною. Такий поступ дає змогу перейти від партнерства й співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції [71].

Політичну частину Угоди про асоціацію України з ЄС було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину – 27 червня 2014 року. Водночас Україна є членом міжнародної продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО, 2003 рік) та Світової організації торгівлі (СОТ, 2008 рік). Проте вітчизняні економісти наголошують на тому, що включення України в глобальні та інтеграційні процеси, окрім нових можливостей, має нові ризики й загрози [71].

Отже, включення України в глобальні та інтеграційні процеси, крім нових можливостей, має нові ризики й нові загрози, без урахування яких неможливо сформувавши національну стратегію подальшої інтеграції у світовий економічний простір. Оцінювання реального стану господарського комплексу країни, його окремих галузей та власних можливостей є неодмінною умовою адекватного та своєчасного реагування на ці виклики, переорієнтації вітчизняних товаровиробників на нові міжнародні ринки з нарощенням експорту товарів з доданою вартістю. Кількісний і якісний аналіз зовнішньої торгівлі свідчить про неповне використання експортних можливостей, недосконалість структури експорту та імпорту за товарними групами. Висока питома вага сировини в експорті чинить негативний вплив на економічний розвиток країни, знижуючи частку обробної промисловості у ВВП.

Трансформація розвитку України у світовій економіці під впливом фінансової глобалізації повинна бути спрямована на зміцнення системи контролю за процесами міжнародної спеціалізації та безпеки України, тобто здатності держави здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів, що забезпечують тривале економічний розвиток; на посилення стійкості розвитку України у світовій економіці до негативних внутрішнім і зовнішнім впливам; на запобігання бюджетних конфліктів; на протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [72, с. 196].

Для ефективною трансформації економічної політики важливо забезпечити впровадження реформ, спрямованих на модернізацію економіки. Проте, як свідчить досвід, зміна, наприклад, бюджетної політики неможлива без внесення змін у податкову, пенсійну, адміністративну, судову системи, а також у систему соціального захисту населення, оскільки вони пов'язані між собою.

У контексті цього основною стратегічною метою України є забезпечення стабільності і сталого розвитку України у світовій економіці та всієї економіки країни. І, як наслідок, досягнувши поставленої мети, в перспективі Україна зможе вийти в єдиний європейський простір як рівноправний партнер.

Для подальшого покращення інвестиційної привабливості України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого розвитку вітчизняної економіки й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Підходи до активізації розвитку вітчизняної економіки в Україні

Джерело: [82].

З метою зміцнення системи контролю за процесами міжнародної спеціалізації України ставиться питання про використання правил фінансових практик промислово розвинених країн (прототип Пакту про стабільність і зростання) на державному рівні, на рівні суб'єктів країни та муніципалітетів, які можна розглядати в якості складової частини заходів щодо зменшення ризиків проведених реформ. Особливе значення в реалізації фінансової стратегії держави набуває забезпечення прозорості фінансових потоків, що стає одним з напрямків, що визначають еволюційну траєкторію розвитку національної економіки України у світовій економіці і впливають на перспективи її інтеграції в світову спільноту на основі

міжнародних стандартів. Трансформація розвитку України у світовій економіці має базуватися на регулюванні процесу трансформації [54].

Визначимо чотири кроки до сталого розвитку вітчизняної економіки в майбутньому: зменшення адміністративних бар'єрів за рахунок зниження рівня бюрократії та підвищення ефективності законодавства та прозорості системи регулювання підприємницької діяльності; співробітництво в інноваційній сфері за рахунок розвитку проектів в області НДДКР між зарубіжними та українськими компаніями та зміцнення партнерства між університетами та виробничими підприємствами; підвищення інвестиційної привабливості регіонів за рахунок забезпечення більш збалансованого розвитку західної та східної частин країни, реалізації державних програм з розвитку регіонів та розроблення програм, що враховують регіональні особливості, для більш активного залучення інвесторів; вдосконалення бізнес-освіти за рахунок проведення інноваційних програм спільно із зарубіжними університетами та розширення списку спеціальностей, за якими ведеться навчання на факультетах бізнесу.

Експансія транснаціональних корпорацій (ТНК) є одним із феноменів другої половини ХХ ст. Особливо значні масштаби цей процес набув в останні десятиліття. Хоча ТНК здійснюють свою діяльність в системі світового господарства, їх вплив поширюється і на політичну сферу, що дає всі підстави розглядати їх поряд з державами і міжнародними організаціями в якості ведучих суб'єктів на міжнародній арені. Транснаціональні корпорації, нарівні з промислово розвиненими країнами, активно проявляють себе в політиці, економіці, у фінансово-інвестиційній, інформаційній, науково-технічній, військовій, технологічній, екологічній сферах. У зовнішній політиці ТНК реалізують власну корпоративну дипломатію, а для успішного забезпечення внутрішньокорпоративної політики створили свою корпоративну ідеологію. Таким чином, саме ТНК фактично вирішують питання нового економічного і політичного переділу світу. Інтереси ТНК стоять за війнами і державними переворотами в країнах Близького і Середнього Сходу, Латинської Америки, за змінами урядів в Європі і Азії [57, с. 58].

Україна, відстаючи від більшості європейських постсоціалістичних країн на ціле десятиліття за багатьма економічними показниками, до всього іншого має економіку, за своєю структурою не самодостатню, енерговитратну, з домінуванням фінансово-олігархічних груп і кризою системи державного управління. Вихід з реструктуризації економіки, очевидно, вже не дозволяє сформувати замкнуті промислово-інвестиційні комплекси на Україні. Слабкість національного капіталу закриває для нього можливість серйозної участі в приватизації великих промислових підприємств і індустріальної інфраструктури. Найуспішніше український ринок за останні два десятиліття освоювали ТНК індустріально розвинених країн – США, Німеччини, Великобританії, Франції та ін. [59, с. 693]. Привертають ТНК із промислово розвинених країн також інвестиції в інфраструктуру бізнес-послуг, в першу чергу для підприємств з іноземним капіталом. У список глобальних корпорацій, представлених на українському ринку, можна віднести Coca-Cola, Samsung, Toyota, Nestle, Nokia, Metro Cash & Carry, Hewlett-Packard, British American Tobacco і деякі інші ТНК.

За підсумками 2020 року частка імпортової продукції на внутрішньому ринку окремих галузей промисловості України становила: легка промисловість – 98,4%, легкове автомобілебудування – 82,8%, холодильне і морозильне обладнання – 83,1%, сільськогосподарське машинобудування – 79,8% , фармацевтика – 77,6%, меблі – 75,6%, папір і паперові вироби – 61,4% [81]. В умовах падіння власного виробництва споживання на Україні зростає за рахунок доларової інфляції і зростання зовнішнього боргу. Імпортна продукція споживається головним чином за рахунок торгових кредитів і кредитів від ТНК, зацікавлених в збуті своїх товарів на внутрішньому ринку України. Окремо слід виділити функціонування транснаціональних корпорацій в нафтогазовій сфері України. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) в економіці України завжди мав виняткове значення, оскільки визначався істотною роллю нафтогазової галузі в формуванні національного бюджету і високою енергозалежністю енергоємного українського промислового виробництва. З іншого боку, нафтогазова галузь України є досить проблемною, оскільки країна має вкрай обмеженими власними запасами газу і

нафти і недостатньо розвиненим внутрішнім ринком. Приватизаційні процеси в ПЕК призвели до приходу на український ринок великих, перш за все російських ТНК. Домінування російських нафтогазових компаній зумовлено традиційною роллю Росії як основного постачальника енергоносіїв на Україну, вигідним розташуванням України як країни – транзитера російських вуглеводнів до ЄС, а також активної експансіоністської політики російських ТНК з придбання потужностей, зокрема нафтопереробних, в країнах СНД і Східної Європи. Разом з тим в останні роки намітилася тенденція приходу на український вуглеводневий ринок і західних ПЕК.

Гігантські наднаціональні корпорації вже не одне десятиліття мають колосальний вплив на внутрішню і зовнішню політику США, а значить, і всього західного світу. Закономірно припустити, що люди, так старанно просували інтереси своїх корпорацій в Україні, швидше за все стоять і за сучасними подіями в цій країні. Пауза, що виникла в діяльності їхніх компаній в умовах громадянської війни на Україні, не повинна вводити в оману. Очевидно, що стабілізація обстановки в країні відкриє новий етап у політиці західних ТНК, в першу чергу з паливно-енергетичної сфери, в освоєнні українських ресурсів. При цьому їх діяльність на Україні з нанесенням колосального шкоди екології, очевидно, ніяк не вплине на той економічний колапс, який переживає Україна на сучасному етапі, і її залежність від російських енергоресурсів в короткостроковій перспективі все одно збережеться.

Отже, перспективи розвитку України у світовій економіці є невід'ємною складовою процесу глобалізації. Причому, за реальним впливом перспективи розвитку України у світовій економіці з часом розпочала визначати не лише глобалізацію на товарних ринках, у суспільних відносинах тощо, а й глобалізацію в цілому. Останнім часом спостерігається відчутна тенденція перевищення темпів фінансової глобалізації над темпами економічної, соціальної, культурної глобалізації. Державна фінансова політика спрямована на розвиток фінансового ринку та його інтеграції у світовий фінансовий простір. Для ефективної трансформації економічної політики важливо забезпечити впровадження реформ, спрямованих на модернізацію економіки. Особливе значення в реалізації фінансової стратегії держави набуває забезпечення прозорості фінансових потоків, що стає

одним з напрямків, що визначають еволюційну траєкторію розвитку національної економіки України у світовій економіці і впливають на перспективи її інтеграції в світову спільноту на основі міжнародних стандартів.

3.2. Шляхи впровадження сталого розвитку транснаціональних корпорацій України в умовах сучасних глобальних трансформацій

Проблематика глобалізації, в силу її значною багатогранності і суперечливості, широко досліджується вченими в усьому світі. Економічна глобалізація і транснаціоналізація сприяють посиленню взаємозв'язків між країнами світу, зростання обсягів міжнародної торгівлі та транскордонних фінансових операцій, розширення масштабів діяльності ТНК і, в той же час, загострюють питання, пов'язані з ефективним природокористуванням і стійким економічним розвитком. Хоча в нинішніх умовах міжнародні організації, уряди країн світу і громадські інститути досить активно співпрацюють в напрямку реалізації концепції сталого розвитку, все ж глобалізація і транснаціоналізація економіки, які перманентно прогресують, породжують все нові і нові виклики і суперечності, вирішення яких вимагає рівномірного обліку екологічних, соціальних і економічних інтересів в процесі розвитку людства. «Третя хвиля» глобалізації «винесла» на порядок денний проблеми, пов'язані зі змінами, що відбуваються в рамках світового господарства, і зокрема, в міжнародних економічних відносинах на тлі кризи неоліберальної моделі глобалізації. З урахуванням цього факту принципове значення набувають дослідження найістотніших проявів кризи і виявлення характеру їх відображення в рамках концепції сталого розвитку.

Пандемія коронавірусу – це криза, яка стала каталізатором глобальних економічних, соціальних, особистих та корпоративних змін. Їх кількість, швидкість, з якою вони відбуваються, дозволяють стверджувати, що компанії стикаються зі змінами, які можуть трапитися один раз у покоління. Складні економічні перспективи та тривала невизначеність вимагають від керівників

прийняття не тільки жорстких та непопулярних рішень, а й застосування адаптивного інтелекту та креативного мислення. Адже тільки застосування рішучих заходів топ-менеджерами дозволить зробити компанії ще сильнішими, коли криза закінчиться. Основою таких заходів є діджиталізація бізнесу ТНК в Україні, яка стала необхідністю без якою просто неможливо втримати ринкові позиції. Нове дослідження, проведене консалтинговою компанією McKinsey [7], говорить про те, що криза COVID-19 може різко прискорити цифрову трансформацію та суттєво змінити бізнес-ландшафт. Ще до всесвітньої пандемії 92% компаній вважали, що їх бізнес-модель потрібно змінити шляхом цифровізації. І криза лише прискорила ці перетворення. Цифрова трансформація означає, насамперед, перехід від експериментування до активного масштабування. Ці кроки повинні відбуватися у двох напрямках: всередині компанії та шляхом розвитку нових сфер бізнесу, чим доводиться актуальність дослідження.

З початком пандемії світ зіткнувся з абсолютно новим досвідом, що спричинило очікування серйозних змін споживчої поведінки. Настав час дізнатися, чи дійсно цей світ так вже сильно змінився і в чому ці зміни незворотні. Компанія 4Service провела масштабне двостороннє дослідження, в рамках якого опитала представників бізнесу і споживачів про чотирьох сферах їх взаємодії: доходи / витрати / попит; канали продажів; емоційне ставлення; лояльність. Вибірка B2B частини проекту склала 150 інтерв'ю з представниками бізнесу (переважно з менеджментом середньої та вищої ланки відділів маркетингу і клієнтського досвіду), для частини B2C було проведено 1000 інтерв'ю зі споживачами українцями. Розподіл опитаних за статтю та регіонами України представлено на рис.3.2 – 3.3.

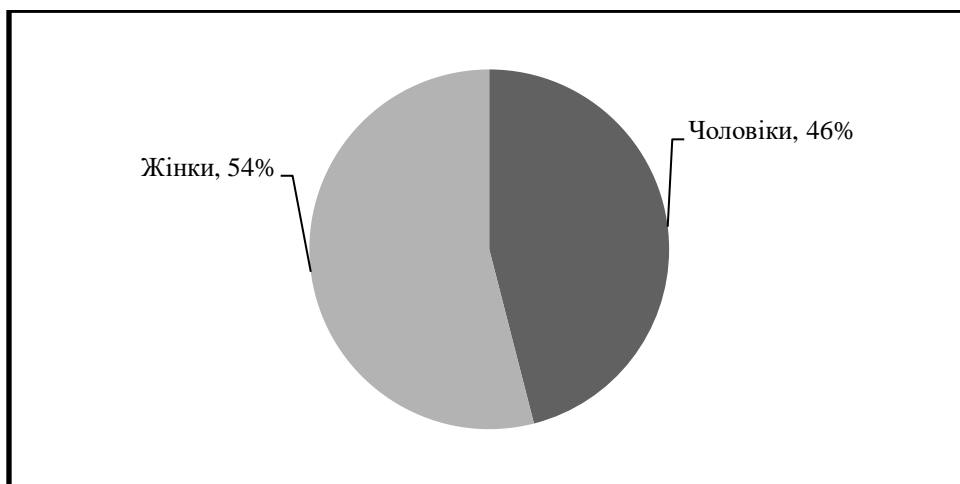

Рис. 3.2. Розподіл опитаних за статтю

Джерело: [85].

Так, за статтю серед опитаних більшість – це жінки (54%).

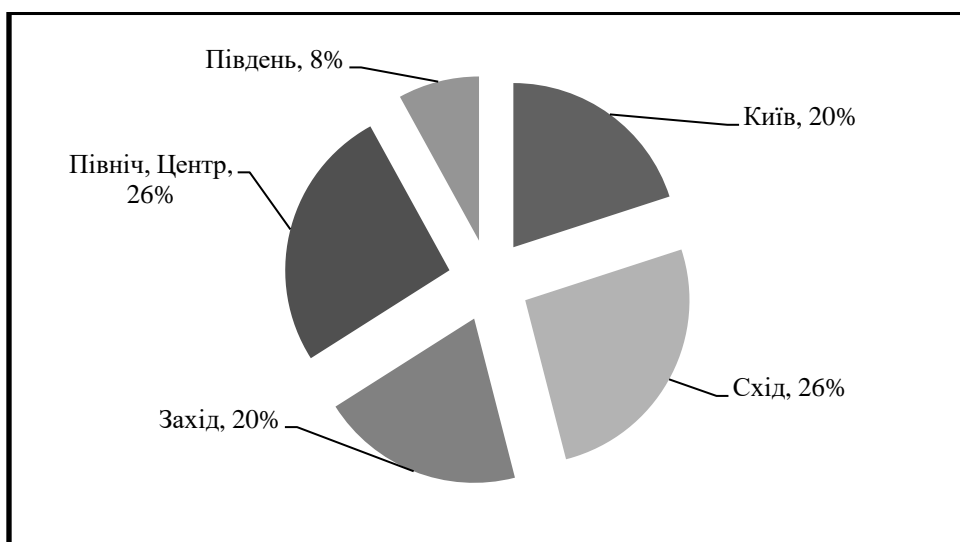

Рис. 3.3. Розподіл опитаних за регіонами України

Джерело: [85].

У процесі дослідження з'ясувалися наступні тенденції:

1. З приходом карантину більшість споживачів стали біднішими. Представники B2B та B2C сектору зійшлися на думці про те, що з настанням карантину доходи населення зменшилися (див. Рис. 3.4).

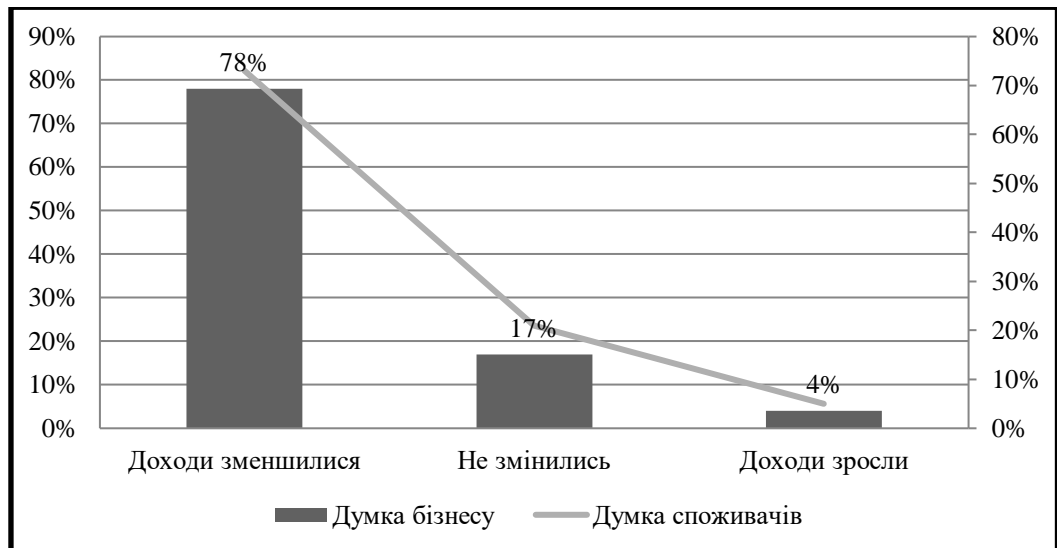

Рис. 3.4. Результати опитування: як змінилися Ваші доходи в порівнянні з докарантинним періодом? (думка представників бізнесу та споживачів)

Джерело: [85].

2. Зниження обсягів доходів не завжди призводить до зменшення витрат. Результати опитування свідчать про те, що всього 43% споживачів перейшли в режим економії після карантину, а 23% стали витрачати ще більше, ніж до пандемії. На противагу споживачам бізнес відповів таким чином – 65% констатують зниження поточного рівня продажів і всього у 15% – продажі зросли (рис. 3.5):

Рис. 3.5. Результати опитування: як змінилися обсяги продажів бізнесу та обсяги витрат споживачів в порівнянні з до карантинним періодом?

Джерело: [85].

У зв'язку з результатами опитування слід зазначити, що не всі опитані споживачі стали економити в зв'язку з карантинном (навіть якщо у них знизився рівень доходів), тому зменшення обсягів продажів бізнесу не обов'язково слід пов'язувати з пандемією та карантинном. Такі тенденції можуть бути пов'язані з загальною ситуацією в бізнесі, сезонністю тощо.

3. Діджиталізація і впровадження інновацій. З настанням пандемії бізнес почав адаптацію до нових реалій шляхом впровадження інновацій в способах комунікації з клієнтами і освоюючи нові канали продажів.

За результатами опитувань 79% опитаних споживачів не помітили нових способів комунікації. Те, що вчора було інновацією, сьогодні вже стало необхідністю та буденним явищем. Серед тих споживачів, що помітили інновації більше людей старшого віку, тому що для молоді більшість з впровадженого – звичайні та необхідні речі. У зв'язку з цим підкреслювати інноваційність і діджиталізацію бізнесу в комунікаціях з новими споживачами варто, якщо це люди старшого віку, молодь сприймає це як звичні речі.

Пандемія COVID-19 доповнила картину масивних змін у бізнесі та бути «Діджитал» стало обов'язковим і справжнім лідером цифрової трансформації стали не CEO, не CTO, а COVID-19. У новій цифровій реальності навчилися заробляти навіть, на перший погляд, зовсім офлайнові бізнеси (фітнес-студії, ресторани і навіть церква). Застосування адаптивного інтелекту в поєднанні з креативним мисленням, допомогло багатьом власникам бізнесу не просто втриматися на ринку, а й відкрити нові горизонти.

Розглянемо підхід «Трьох горизонтів» зростання бізнесу. Цей підхід придумали McKinsey більше 20 років тому. Ідея полягає в тому, щоб описати і проаналізувати можливості для зростання, а також знайти конкретні ідеї і помістити їх в потрібний горизонт. У кожному з горизонтів підхід до управління повинен відрізнитися (від традиційного планування і контролю в «зрозумілому» горизонті 1 до експериментів в стилі венчурного капіталу в горизонті 3). При цьому ступінь віддалення від традиційного бізнесу залежить від сміливості думок керівництва компанії (див. Табл. 3.2):

Характеристика напрямів розвитку бізнесу за підходами «Трьох горизонтів»

Підхід	Напрямок	Завдання	Управління
Горизонт 1	Традиційний бізнес	Захистити і примножити те, що ми маємо	Традиційне планування і контроль
Горизонт 2	Зростаючий бізнес	Прискорити розвиток зрозумілих можливостей	Стратегічний план з інвестиційним бюджетом і декількома опрацьованими варіантами розвитку конкретної можливості.
Горизонт 3	«Підривні» можливості	Знайти принципово нові можливості для зростання	Експерименти малого масштабу з підходами венчурного капіталу (малі інвестиції у багато проектів на ранніх стадіях з великим рівнем свободи)

Джерело: [85].

В умовах пандемії підприємства не мали можливості на повільну зміну горизонтів. Для збереження ринкових позицій, а подекуди і виживання, необхідно швидко приймати рішення, шукати нові можливості, креативні підходи та втілювати на практиці прийому адаптаційного менеджменту. Тому значного успіху в останні півтора роки досягли підприємства, які змогли перейти на 2 та 3 горизонти і втримати свої позиції на ринку.

Для наповнення горизонтів 2 і 3 слід провести інноваційну аналітику на 360 градусів – вивчити, чим займаються ключові типи інноваторів і про що думає візіонер. Організації, що використовують цифрові рішення, мають більшу стійкість до ризиків та нестабільності зовнішнього середовища, випереджають конкурентів, що дозволяє їм швидше відновлюватися і переходити від першого горизонту захисту до третього горизонту зростанням.

Можна виділити такі переваги діджиталізації бізнесу:

1. Перевага в ефективності: організації використовують цифрові технології для оптимізації операцій і автоматизації ручних процесів, що призводить до більшої швидкості, менших втрат і збільшення уваги до діяльності, що приносить дохід.

2. Перевага в продуктивності: співробітники вже налаштовані на віддалену роботу, тому вони зосереджені на використанні технологій і інструментів для спільної роботи, щоб максимізувати продуктивність праці і підтримувати культуру компанії.

3. Перевага безпеки: організації краще підготовлені і більш стійкі до поширення кібер-загроз.

4. Перевага для клієнтів: організації збирають дані про клієнтів, щоб відстежувати зміни попиту і виявляти виникаючі потреби клієнтів.

5. Перевага гнучкості: організації використовують аналітичну інформацію на основі даних, щоб швидше приймати рішення і діяти відповідно до них, при цьому розвивається вбудована культурна гнучкість, щоб адаптуватися або змінити курс в будь-який момент.

Найбільш істотна роль в забезпеченні фінансової складової сталого розвитку ТНК в Україні належить МФО – МБРР, Міжнародної фінансової корпорації, ЄБРР та ін. Фактично підтримка сталого розвитку ООН, а також іншими економічними організаціями і фінансовими інститутами здійснюється в таких трьох основних напрямках: розробка міжнародних правил, кодексів поведінки і програм у сфері сталого розвитку; участь в створенні і фінансуванні проектів, спрямованих на впровадження енергозберігаючих та інших типів новітніх технологій, модернізацію існуючих об'єктів інфраструктури і т. п.; консультативні послуги, що полегшують доступ підприємств до кредитних ресурсів і забезпечують промислові компанії необхідною інформацією про використання таких технологій.

Таким чином, з урахуванням вкладу міжнародних економічних організацій в процес імплементації концепції сталого розвитку як на національному, так і на глобальному рівнях, можна стверджувати, що міжнародні інститути, які розробляють і втілюють в життя ключові елементи зазначеної концепції, до сих пір залишаються провідними суб'єктами міжнародних економічних відносин у цій сфері, незважаючи на загальносвітову тенденцію до часткової втрати міжнародними інститутами впливу на міжнародній арені, що, по суті, виступає одним із проявів кризи неоліберальної моделі глобалізації. Разом з тим проблемами, які потребують

негайного вирішення в умовах трансформації атрибутів «третьої хвилі» глобалізації, є розпорошення, дублювання і відсутність чіткого розподілу функцій між міжнародними організаціями, що займаються питаннями сталого розвитку.

Наступним проявом кризи неоліберальної моделі глобалізації, яка потребує уваги в контексті сталого розвитку, виступає посилення могутності ТНК і транснаціональних банків. Прогресуюча в даний час транснаціоналізація економіки має ряд проявів і індикаторів. Так, позитивна динаміка обсягів продажів і активів зарубіжних філій ТНК, транскордонних злиттів і поглинань за останні два десятиліття доводить бурхливий розширення операцій ТНК в глобальному просторі. Крім того, нарощування кількості і обсягів транскордонних злиттів і поглинань свідчить про концентрацію і централізації виробництва, які нерідко тягнуть за собою зловживання екологічними і соціальними нормами, а також ігнорування принципів сталого розвитку.

Транснаціоналізація економіки сприяла бурхливому розвитку міжнародних економічних відносин, розширення промислового виробництва, викликавши при цьому негативні ефекти, пов'язані з експансіоністською політикою ТНК, дискримінацією економічних інтересів суб'єктів господарювання приймаючих країн та погіршенням стану навколишнього природного середовища. В силу цього досить часто транснаціоналізацію економіки розцінюють як виключно несприятливу тенденцію в контексті концепції сталого розвитку. Тим часом початок ХХІ ст. ознаменувався істотною активізацією діяльності ТНК в напрямку розширення їх участі в реалізації концепції сталого розвитку.

У процесі залучення транснаціонального бізнесу до впровадження ключових атрибутів сталого розвитку в країнах світу центральна роль належить ООН, яка, зокрема, формує нормативно-правові основи для гармонізації економічних, екологічних та соціальних інтересів в рамках діяльності ТНК. У числі найважливіших ініціатив ООН в цій сфері – Принципи відповідального інвестування, Глобальний договір і Фінансова ініціатива Програми ООН з навколишнього середовища, які об'єднують різних суб'єктів міжнародних економічних відносин в їх прагненні до сталого розвитку.

Сьогодні головними суб'єктами реалізації концепції сталого розвитку на міжнародному рівні залишаються міжнародні економічні організації. Ключовими проблемами в цьому контексті є розпорошення і дублювання функцій цих організацій в сфері сталого розвитку, які гальмують і порушують системність в ході реалізації зазначеної концепції в глобальному масштабі; загроза монополярної глобалізації і ослаблення впливу міжнародних економічних організацій в рамках світового господарства в умовах кризи неоліберальної моделі глобалізації, що в комплексі потенційно буде загострювати проблему інституціонального забезпечення сталого розвитку світової економіки.

Отже, на тлі «третьої хвилі» глобалізації важливими складовими колективної політики міжнародних економічних організацій в сфері сталого розвитку повинні стати чіткий розподіл, централізація і узгодження між ними функцій щодо втілення в життя головних компонентів зазначеної концепції. Фактично мова йде про створення спільного довгострокового плану дій провідними міжнародними економічними організаціями з метою уніфікації та систематизації їх діяльності в цій сфері. Пріоритетними на сучасному етапі слід вважати заходи міжнародних економічних організацій щодо залучення до процесу реалізації концепції сталого розвитку ТНК. Участь промислових підприємств і фінансових інститутів в популяризації та втіленні в життя ключових положень концепції сталого розвитку має відбуватися, перш за все, шляхом введення програм екологічно безпечної організації праці; формування систем «екологічного контролю» в рамках як фінансових, так і промислових ТНК для оцінки впливу підприємницької діяльності на навколишнє природне середовище (зокрема, крізь призму споживання води, електроенергії, витратних матеріалів та утилізації відходів); створення спеціалізованих фондів для фінансування дослідницьких програм, спрямованих на вирішення проблем гармонізації економічних, екологічних та соціальних інтересів; сприяння сталому розвитку на міжнародному рівні (участь компаній в програмах ООН та інших міжнародних організацій).

Висновки до розділу 3

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки: трансформація розвитку України у світовій економіці під впливом фінансової глобалізації повинна бути спрямована на зміцнення системи контролю за процесами міжнародної спеціалізації та безпеки України, тобто здатності держави здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів, що забезпечують тривале економічний розвиток; на посилення стійкості розвитку України у світовій економіці до негативних внутрішнім і зовнішнім впливам; на запобігання бюджетних конфліктів; на протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Виявлено, що на тлі «третьої хвилі» глобалізації важливими складовими колективної політики міжнародних економічних організацій в сфері сталого розвитку повинні стати чіткий розподіл, централізація і узгодження між ними функцій щодо втілення в життя головних компонентів зазначеної концепції. Фактично мова йде про створення спільного довгострокового плану дій провідними міжнародними економічними організаціями з метою уніфікації та систематизації їх діяльності в цій сфері. Пріоритетними на сучасному етапі слід вважати заходи міжнародних економічних організацій щодо залучення до процесу реалізації концепції сталого розвитку ТНК.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

1. Визначено, що транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу.

2. Досліджено, що сучасна інтегрована система міжнародного ризик менеджменту ТНК є результатом тривалої еволюції від фінансового типу (прийняття інвестиційних рішень тільки з позицій співвідношення витрат і прибуткових ризиків на основі інвестиційного програмування та самострахування ТНК прибуткових ризиків) через конкурентний тип (важливою складовою якого вважаються міжнародний конкурентний аналіз і пов'язане з ним деривативне інвестиційне хеджування глобальних ринкових ризиків і використання різноманітних інвестиційних процедур) до сучасного інтеграційного типу, у складі якого використовується комплекс інструментів управління міжнародними інвестиційними ризиками фінансового, валютного, контагіального, ринкового, стратегічного та крос культурного характеру.

3. Виявлено, що географічна структура найпотужніших світових ТНК відображає лідерство США серед більшості країн, проте з кожним роком їх роль зменшується та зростає вплив Китаю. Актуалізуються основні галузі, де відбувається основний розвиток ТНК та найбільший приріст прибутку, а саме банківська справа, фінанси, будівництво та нафтогазові операції. Проведене дослідження показало негативний вплив пандемії коронавірусу на діяльність ТНК, що виявляється в зменшенні прямих іноземних інвестицій і спостерігатиметься аж до початку 2022 року в зв'язку з викликаною рецесією. Драматичне падіння

спостерігатиметься як у розвинутих країнах (75%) так і в країнах з перехідною економікою (81%). Реалії свідчать, що найбільші збитки зазнали ТНК у галузі туризму, наприклад авіакомпанії. Проте особливий зріст спостерігається серед компаній у галузі електронної комерції.

4. Зазначено, що визначальний вплив ТНК на світовий розвиток добре проглядається через систему їх міжнародних науково-технічних зв'язків, з яких найбільш характерними є такі: зовнішня технологічна торгівля, включаючи торгівлю машинами, обладнанням, патентами, ліцензіями, ноу-хау і т.д. ; експорт капіталу з метою здійснення великих науково-технічних проєктів, інвестицій в наукоємні види виробництва (електроніка, інформатика, біотехнологія, нові матеріали і т.д.), будівництва підприємств і інших об'єктів, геологорозвідувальних робіт; військова сфера, включаючи спільні науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) і торгівлю зброєю; міжнародний інжиніринг; міжнародний лізинг; підготовка за кордоном науково-технічних кадрів; контроль міжнародного ринку інформаційних послуг; безпосередню участь в розробці міжнародних угод по стандартизації та інших напрямках, що забезпечують узгодженість дій ТНК на світовій арені; науково-технічні зв'язки в рамках двосторонніх і багатосторонніх угод ТНК, включаючи їх стратегічні союзи.

5. Досліджено, що активізація транскордонного співробітництва шляхом розвитку транспортних та комунікаційних мереж. Європейський Союз має 40 внутрішніх прикордонних регіонів, які представляють 40 % його території та близько 30% населення ЄС. Ці регіони, як правило, мають нижчий рівень економічного розвитку в межах держави-члена, гірший доступ до державних послуг, таких як лікарні та університети. Населення, підприємства та органи державної влади у прикордонних регіонах стикаються з особливими труднощами при контактуванні з різними адміністративно-правовими системами. Щоб вирішити ці труднощі та запропонувати низку нових конкретних дій Європейська Комісія прийняла програму «Сприяння зростанню та згуртованості в прикордонних регіонах ЄС» («Boosting Growth and Cohesion in EU Border Regions»). Сучасний рівень світового технологічного розвитку та дестабілізуючий

вплив великих корпорацій, ринкові важелі не здатні ефективно регулювати економіку. З цієї причини, враховуючи інноваційний прогрес провідних країн, ефективна організаційна роль країни стає запорукою стійкого функціонування національних економічних систем. Крім того, сучасний постіндустріальний цивілізаційний етап суспільства характеризується також зростаючим значенням соціально-гуманітарної складової, яка посилює та трансформує функції управління. Отже, уряд повинен перерозподіляти доходи за допомогою податкової системи, стимулювати попит та щедро фінансувати фундаментальні дослідження, освіту та постійний професійний розвиток.

6. Обґрунтовано, що трансформація розвитку України у світовій економіці під впливом фінансової глобалізації повинна бути спрямована на зміцнення системи контролю за процесами міжнародної спеціалізації та безпеки України, тобто здатності держави здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів, що забезпечують тривале економічний розвиток; на посилення стійкості розвитку України у світовій економіці до негативних внутрішнім і зовнішнім впливам; на запобігання бюджетних конфліктів; на протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

7. Виявлено, що на тлі «третьої хвилі» глобалізації важливими складовими колективної політики міжнародних економічних організацій в сфері сталого розвитку повинні стати чіткий розподіл, централізація і узгодження між ними функцій щодо втілення в життя головних компонентів зазначеної концепції. Фактично мова йде про створення спільного довгострокового плану дій провідними міжнародними економічними організаціями з метою уніфікації та систематизації їх діяльності в цій сфері. Пріоритетними на сучасному етапі слід вважати заходи міжнародних економічних організацій щодо залучення до процесу реалізації концепції сталого розвитку ТНК.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 19. Ст. 80.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 29. Ст. 377.
3. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 2013. № 29. Ст. 337.
4. Абрамцова Т. Зовнішньоекономічна діяльність: консультації. Роз'яснення спеціалістів міністерств та відомств. Нормативна база. Первинна документація. Д. : ТОВ «Баланс–Клуб», 2006. –175 с.
5. Аванесова І. Б. Інвестиційні стратегії ТНК в умовах глобалізації. Економічний простір. № 23/1. 2009. – С. 93-100.
6. Алаторських М. Ю. Удосконалення процедур оцінки ефективності здійснених прямих інвестицій. Економіка та підприємництво : зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. С. І. Дем'яненко. 2011. Вип. 27. – С.193–203.
7. Александрова В. СП як форма трансферу технологій. В. Александрова. Вісник національної академії наук України. 2007. № 12. – С. 24.
8. Альошенкова І. В. Роль ТНК в світовій економіці. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Economics/16_102216.doc.htm
9. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: монографія. Київ, 2004. – 273 с.
10. Бабанова К. Стратегии ТНК в условиях глобальной экономики. Экономические стратегии. 2006. – С. 128–133.
11. Баранець І. Як подолати вплив світової фінансової кризи: більше запитань, ніж відповідей? Зовнішні справи. № 1. – 2009.

12. Батченко Л. В. Зовнішньоекономічна діяльність: теорія і практика сучасного менеджменту. Донецьк : Норд–Прес, 2005. – 244 с.
13. Бароян Є. А. Особливості фінансового менеджменту в транснаціональних корпораціях. URL: http://www.rusnauka.com/21_NIEK_2007/Economics/24423.doc.htm
14. Білошапка В. С. Спільні підприємства як складова економічного бізнесу. Цінні папери України. 2002. – № 30. – С.19–20.
15. Білошапка В. А. Зміст та пріоритети управлінської роботи менеджерів ТНК. Формування ринкових відносин в Україні. № 10. – 2008. – С. 19–22.
16. Бичкова А. М. Спільні підприємства як форма залучення іноземного капіталу. URL: <http://intkonf.org/bichkova-am-bezrodna-sm-spilni-pidpriemstva>
17. Белошапка В. А. Стратегическое управление: принципы и международная практика. К. : Абсолют-В, 2018. – 408 с.
18. Беккер Л. В. Тенденції та особливості сучасного етапу транснаціоналізації світової економіки. Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія. № 4. – 2017. – С. 7–18.
19. Борщ Л. М. Інновації та інвестиції в реальному секторі економіки: перспективи розвитку. Економіка ринкових відносин. 2018.– № 2.– С. 44–51.
20. Волошин Т. І. Роль прямих іноземних інвестицій у розвитку України. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=56380>
21. Гайдуцький І. П. Розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК) та їхній вплив на економіку країн. Економіка АПК, 2018. № 1. – С. 53–57.
22. Гатеж С. А. Спільні підприємства в Україні: проблеми розвитку. URL: http://www.rusnauka.com/6_NITSHB_2011/Economics/2_79876.doc.htm
23. Гачек С. Місце і роль іноземних інвестицій у формуванні спільних підприємств. Вісник. Львів, 2003. – № 10 (2). – С. 220–223.
24. Гіл Чарльз В. Л. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку; пер. с англ. А. Олійник, Р. Ткачук. К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2011. – 856 с.

25. Глинська Г. Я. Злиття підприємств як фактор підвищення їхньої конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 623. – 2018. – С. 47–52.
26. Гонта О. І. Сутність та напрями формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. № 18.– 2010 – С. 47-51.
27. Гордієнко Т. Особливості міжнародного господарського співробітництва вітчизняних підприємців та іноземних інвесторів на основі договору про спільну інвестиційну діяльність. Підприємництво, господарство і право. № 10. – 2005. – С. 22–26.
28. Варнавский В. Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски. М. : Наука, 2005. – 315 с.
29. Дадалко В. А. Мировая кономика. Мн.: Ураджай, «Интерпрессервис», 2011. – 592 с.
30. Дахно І. І. Міжнародне економічне право. 3-тє вид., перероб. і доповн. К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 272 с.
31. Євтушенко Г. І. Іноземне інвестування в Україні: сучасний стан і перспективи. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. – № 1. – С. 126–135.
32. Жук О. П. Процеси транснаціоналізації на сучасному міжнародному ринку. Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 19.5. – 2009. – С. 166–171.
33. Загородній А. Г. Зовнішньоекономічна діяльність: термінологічний словник. К. : Кондор, 2007. – 168 с.
34. Заярна Н. М. Розвиток транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації економіки. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.2 С. 197–202.
35. Келару І. О. Теоретичні підходи до процесу транснаціоналізації у світовій економіці. Інноваційна економіка. 2013. № 6 (44). – С. 52-56.
36. Кизима Т. Спільне підприємництво: проблеми та шляхи їх вирішення. Економіка України. 2005. – № 7. – С. 88.

37. Колодій М. В. Спільне підприємство як форма залучення іноземних інвестицій. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12935/1/36_Kolodij_77-79_69.pdf

38. Контурова С. М. Концептуальні моделі динамічного розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації. Мирова економіка. № 21. 2018. – С. 34.

39. Кормакова І. О. Концептуальні підходи до визначення суті транснаціональних корпорацій. Економічний простір. № 41. – 2010. – С. 16–25.

40. Кочетков В. М. Розвиток українських ТНК як фактор росту економіки України. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (постанова президії ВАК України № 2-05/3 від 08.07.2009 р.). URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2001>

41. Кравецький А. В. Вплив становлення ТНК на національну економіку України. URL: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/74550.doc.htm

42. Крючкова О. Маркетингові стратегії в умовах глобалізації ринків. Персонал. 2017. – № 11. – С. 12.

43. Кулик Ю. Є. Система принципів управління професійним розвитком менеджерів у міжнародних компаніях. Формування ринкових відносин в Україні. № 9. – 2018. – С. 27–32.

44. Леоненко П. М. Зовнішньоекономічна діяльність України: сучасні тенденції. Актуальні проблеми економіки (укр.). № 2. – 2015. – С. 75–85.

45. Литвинюк О. В. Сучасний стан транснаціональних корпорацій на українському ринку. Модернізація та суспільний розвиток економіки країни :Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Сімферополь, 25-26 січня 2013 року). Наукове об'єднання «Economics». Сімферополь: НО «Economics», 2013. – 172 с.

46. Международный маркетинг. Г. Л. Багиев, Н. К. Моисеева, С. В. Никифорова. СПб : Питер, 2011. – 512 с.

47. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України. 2012. – 20 с.

48. Нарпатова І. В. Перспективи та проблеми розвитку спільних підприємств з іноземними інвестиціями. Економіка: проблеми теорії та практики. Вип. 164. Д., 2012. – С. 44–52.

49. Новак В. О. Деякі аспекти фінансової політики транснаціональних корпорацій. Проблеми системного підходу в економіці. № 1.– 2010. – С. 15–18.

50. Панченко Є. Г. Міжнародний менеджмент : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

51. Панчук Ю. В. Особливості розвитку менеджменту у міжнародних компаніях. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/68310.doc.htm

52. Пехнік А. В. Іноземні інвестиції в економіку України. К : Знання, 2007. – 335 с.

53. Пешко А. В., Назаренко Г. В. Транснаціональні компанії та їх роль у міжнародній інвестиційній діяльності. Державне будівництво. 2007. – № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/5/01.pdf>

54. Прохорова М. Е. Особливості формування впливу зарубіжних ТНК на Україну в XXI ст. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/download/3261/3214>

55. Ринейська Л. С. Менеджмент персоналу як фактор підвищення ефективності міжнародного бізнесу. Економіка і регіон. № 2. – 2009. – С. 209–312.

56. Рогач О. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій : підруч. для студ. вищ. навч. закл. екон. спец-тей. К.: Либідь, 2015. – 716 с.

57. Рубцева М. Ю. Особливості організації інвестиційно-виробничої діяльності ТНК в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. № 3. – 2013. – С. 57–62.

58. Рябець Н. М. Роль процесу транснаціоналізації в розвитку сучасної національної економічної системи України в умовах глобалізації. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2013. – № 18. – Вип. 2. – С. 39–48.

59. Сиволап Л. А. Трансформація фінансових стратегій транснаціональних корпорацій в умовах глобальної фінансової кризи. Збірник статей наукової конференції МДГУ. М., 2010. – С. 691–694.

60. Степанець С. І. Основні наслідки діяльності транснаціональних корпорацій в умовах інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. № 25. – 2010. – С. 12–15.

61. Терехов Є. М. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем. Вісник Сумського державного університету. № 1. 2010. – С. 103–113.

62. Транснаціональні корпорації особливості інвестиційної діяльності : навч. посіб. [С. О. Якубовський, Ю. Г. Козак, О. В. Савчук та ін.]. К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с.

63. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. [В. В. Рокоча, О. В. Плотніков, В. Є. Новицький та ін.]. К. : Таксон, 2011. – 303 с.

64. Управление внешнеэкономической деятельностью : учеб. пособие для вузов. Под общ. ред. А. И. Кредисова. 2-е изд., перераб. и доп. К. : ВІРА-Р, 2001. – 640 с.

65. Файвіщенко Л. В. Вибір регіональних інвестиційних стратегій ТНК в умовах глобального середовища. Научные труды ДонНТУ. Вып. 36-1. – 2009. – С. 245–252.

66. Федуняк Г. Передумови впливу транснаціональних корпорацій на обрання способів правового регулювання за їх участю. Підприємництво, господарство і право. № 2. – 2007. – С. 146–148.

67. Філіпенко Т. В. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2006. – 152 с.

68. Фліссак А. Зовнішньоекономічна діяльність України в контексті інтеграційних процесів. Журнал європейської економіки. 2006. – № 2. – С. 174–188.

69. Хоменко І. Особливості впливу транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище в економіці. Підприємництво, господарство і право. 2008. – С. 159–163.

70. Циганкова Т. М. Міжнародний маркетинг: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2005. – 236 с.
71. Чепіга Ю. Ю. Україна в системі транснаціоналізаційних відносин. URL: http://www.rusnauka.com/9_DN_2010/Economics/60202.doc.htm
72. Шевчук А. Соціальна ефективність впровадження стратегій транснаціональних компаній на ринку приймаючої країни. Вчені записки Університету «Крок». № 18. – 2018. – С. 190–197.
73. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навч. метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни. К. : КНЕУ, 2011. – 232 с.
74. Щетинин В. Роль транснаціональних корпорацій в мировому господарстві та їх вплив на міжнародну конкуренцію. *Politeconom.* 2007. – № 3-4.
75. Юхименко П. І. Міжнародний менеджмент: навч. посіб.. [П. І. Юхименко, Л. П. Гацька, М. В. Півторак та ін.]. К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.
76. Якубовський С. О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: навч. посібник; за ред. С. О. Якубовського, Ю. Г. Козака, О. В. Савчука К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с.
77. The influence of TNCs on the economies of developing countries. *International business.* NY. : Dryden Press, 2005. – 31 p.
78. World Investment Report 2012. United Nations Conference of Trade and Development. Switzerland: United Nations Publication, 2012. – 203 p.
79. The biggest company manufacturing metallurgy. Statistics archive. World Steel Association. URL: <http://www.worldsteel.org/statistics/statistics-archive.html>
80. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
81. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
82. Офіційний сайт Всесвітнього Економічного Форуму. URL: <http://www.weforum.org>
83. Офіційний сайт OECD Transnational corporation investment and development 2020, Number 1. URL: https://unctad.org/system/files/officialdocument/diaeia2020d1_en.pdf

84.Офіційний сайт Європейської комісії. URL:
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027

85.Офіційний сайт McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com>)

ДОДАТКИ

Додаток А

Стимули створення ТНК

Передумови					
Економічно-організаційні	Фінансові	Технічні	Соціальні	Інформаційні	Кадрові
- економічна криза; - проникнення іноземних ТНК; - зниження організаційно-економічної стійкості підприємства.	- концентрація фінансового та промислового капіталу; - фінансова нестабільність; - низький рівень інноваційної активності.	- підвищення якості продукції; - випуск нової експортноорієнтованої високотехнологічної продукції; - моральний та фізичний знос основних виробничих фондів.	- високий рівень безробіття; - невідповідність умов та оплати праці працівників; - недостатня захищеність трудових ресурсів.	- поява нових інформаційних технологій; - вимоги інформаційного комплексу мікс: цінність інформації, часу та міста.	- створення інтелектуальних активів; - використання високопрофесійного менеджменту.
Механізми входження ТНК на ринки країн					
Договірний	Відкриття представництв і філій	Ліцензування діяльності національних операторів	Створення спільних підприємств	Створення дочірніх підприємств	
- нарощування обсягів виробництва; - підвищення прибутковості діяльності.	- пріоритетне спрямування на науково-технічну діяльність; - використання ресурсного та людського потенціалу інших країн.	зниження витрат на організацію ліцензійного виробництва	- розширення масштабів діяльності; - посилення експортноорієнтованої політики; - використання сприятливих податкових умов.	отримання контролю над діяльністю підприємств інших країн	
Принципи					
Синергізму	Ефективності та доцільності	Економії за рахунок масштабу діяльності	Концентрації зусиль	Конкурентних переваг	
економія, зумовлена ефективним використанням ресурсів, зниженням трансакційних витрат, комбінуванням науково-технічних розробок	технологічний взаємозв'язок на основі кооперації	економія витрат за рахунок використання концепції удосконалення виробництва	зосередження фінансового, виробничого, інноваційного, ресурсного та людського капіталу на перспективних напрямках економічного розвитку	- власності; - розміщення; - інтернаціоналізації; - взаємодії;	
Мотиви					
1. Доступ до ресурсів інших країн.					
2. Концентрація промислового та фінансового потенціалу.					
3. Встановлення монополії на ринку.					
4. Економія витрат.					
5. Трансферт технологій.					
6. Підвищення прибутковості за рахунок ефекту синергії.					
7. Підвищення іміджу країни.					
Цілі					
Головна мета - максимізація прибутку, здійснення операцій злиття та поглинання					
Підвищення ефективності виробничої діяльності	Підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності		Підвищення ефективності торгово-посередницької діяльності		
- великомасштабне виробництво; - посилення ринкових позицій; - економія закупівельних, виробничих, розподільчих, маркетингових, інформаційних, технологічних витрат.	- зосередження фінансових ресурсів; - підвищення рентабельності інвестицій; - підвищення рівня доцільного використання фінансових ресурсів, призначених для розвитку корпорації.		- формування партнерських (довгострокових) зв'язків з постачальниками; - підвищення обсягів товарообігу; - підвищення рівня виконання умов поставок.		

Етапи формування ТНК українського походження

